

DR. CEZMİ KARASU ARMAĞANI
Ustayaya Saygı

Editörler
Dr. Mikail KOLUTEK
Çağhan SARI
Orhan KÖKSAL

DR. CEZMİ KARASU ARMAĞANI: USTAYA SAYGI

DR. CEZMİ KARASU ARMAĞANI: USTAYA SAYGI

Editörler

Dr. Mikail KOLUTEK & Çağhan SARI & Orhan KÖKSAL

Bölüm Yazarları

*** Sercan AKİNİZ * Emine Asuhan AKSAKAL * Ayşe Nimet AKSOY**

***Oktay BERBER * Meliha ÇEVİK * Tasin GEMİL * Sergiu IOSIPESCU- Raluca
IOSIPESCU**

*** Engin KIRLI * Mikail KOLUTEK * Orhan KÖKSAL**

*** Metin MENEKŞE * Mehmet Şah ÖZCAN**

*** Nagy PIENARU – Sergeant OSMAN * Süleyman POLAT * Çağhan SARI**

*** Özge TOGRAL * Ahmet Can UYSAL * Radu Ştefan VERGATTI**

*** Sibel CEYLAN YİĞİT * Hatice AKIN ZORBA**

"En İyi
Akademi, Bir
Kitaplıktır."

DR. CEZMİ KARASU ARMAĞANI: USTAYA SAYGI

Mikail KOLUTEK: 0000-0002-2409-1192
Çağhan SARI: 0000-0002-1851-6123
Orhan KÖKSAL: 0000-0003-0172-0870

© Gazi Kitabevi Tic. Ltd. Şti.

Bu kitabın Türkiye'deki her türlü yayın hakkı Gazi Kitabevi Tic. Ltd. Şti'ne aittir, tüm hakları saklıdır. Kitabın tamamı veya bir kısmı 5846 sayılı yasanın hükümlerine göre, kitabı yayınlayan firmanın ve yazarlarının önceden izni olmadan elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemiyle çoğaltılamaz, yayınlanamaz, depolanamaz.

ISBN • 978-625-7358-03-3

Baskı • Şubat Ankara 2021

Dizgi/Mizanpaj • Gazi Kitabevi

Kapak Tasarım • Gazi Kitabevi

Gazi Kitabevi Tic. Ltd. Şti.

Yayıncı Sertifika No: 44884

Merkez
📍 Bahçelievler Mah. 53. Sok. No: 29 Çankaya/ANKARA
☎ 0.312 223 77 73 - 0.312 223 77 17
📠 0.312 215 14 50
🌐 www.gazikitabevi.com.tr
✉ info@gazikitabevi.com.tr

Mağaza
📍 Döğol Cad. No: 49/B Beşevler/ANKARA
☎ 0.312 213 32 82 - 0.312 213 56 37
📠 0.312 213 91 83

Sosyal Medya
📘 gazikitabevi
📷 gazikitabevi
📺 gazikitabevi

Vadi Grafik Tasarım Reklam Ltd. Şti.

Sertifika No: 47479

Matbaa
📍 İvedik Organize Sanayi Bölgesi 1420. Cadde
No:58/1 Yenimahalle / ANKARA
☎ 0.312 395 85 71

*Covid-19 ile m¼cadelede hayatını kaybeden
sağlık çalışanlarının aziz hatırasına ithaf olunur...*

BÖLÜMLER VE YAZARLARI

Bölüm I : Doğu Roma'nın Şair Augusta'sı Eudokia

Sercan AKİNİZ, Doktora Öğrencisi, Akdeniz Üniversitesi

Bölüm II: Değişen Askerî Güç Dengesi: Osmanlı Diplomasisinde Kaleler (1735-1774)

Emine Asuhan AKSAKAL, Yüksek Lisans Öğrencisi, Gebze Teknik Üniversitesi

Bölüm III : Emine Semiye Hanım'ın Karaferye Mektupları

Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Nimet AKSOY, Akdeniz Üniversitesi

Bölüm IV : Çarlık Yönetiminin Dış İlişkilerinde Kalmuklarla Yapılan Antlaşmaların Rolü (1655-1715)

Doç. Dr. Oktay BERBER, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Bölüm V : Günümüz Romanya'sının Oluşum Sürecinde Mihai Viteazul ve Calugareni Savaşı

Meliha ÇEVİK

Bölüm VI : 20. Yüzyıl Başında Antalya (Teke) Livasında Gülcülük Çabaları

Dr. Öğr. Üyesi Hatice ÇETİN DURGUN, Akdeniz Üniversitesi

Bölüm VII: Altın Orda'nın Türk Tarihindeki Yeri ve Dünya Uygarlığına Katkısı – Kısa Bir Bakış

Prof. Dr. Tasin GEMİL, Babes-Bolyai University

Bölüm VIII : The Ottoman Fountain of the Village Gelengiq/Mireasa in the Roumanian Dobroudja

Dr. Sergiu IOSIPESCU, National Institute of Heritage

Dr. Raluca IOSIPESCU, National Institute of Heritage

Bölüm IX : Zeytinburnu Demir Fabrikası'nda Mavzer Fişek İmalatı

Dr. Engin KIRLI, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Bölüm X : Kıbrıs Barış Harekâtı'nın Artvin Gazetelerine Yansımaları Üzerine Bir Basın Kritiği

Dr. Öğr. Üyesi Mikail KOLUTEK, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi

Bölüm XI : Osmanlı Devleti'nde Balon ve Tayyare Uçuşları (1798-1912)

Orhan KÖKSAL, Yüksek Lisans Öğrencisi, Yeditepe Üniversitesi

Bölüm XII : 19. Yüzyılda Bingazi'de Salgın Hastalıklar (Veba ve Tifo)

Dr. Metin MENEKŞE, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Bölüm XIII : Üçüncü Türk Dil Kurultayı ve Sinop'taki Kurultay Etkinlikleri

Dr. Mehmet Şah ÖZCAN, Çankırı Karatekin Üniversitesi

Bölüm XIV : Avatars in Tatar World The Dobrucan Tatars During Sixteenth Century

Dr. Nagy PIENARU, Institutul de Istorie Nicolae Iorga

Dr. Sergeant OSMAN

Bölüm XV : Osmanlı Devleti’nde Savaş ve Vergi: Estergon Seferi’nde Rumeli Sancağı’ndan Toplanan Nüzul Vergisi

Doç. Dr. Süleyman POLAT, Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bölüm XVI : II. Meşrutiyet Dönemi Siyasi Gelişmeler 1908- 1913

Uzm. Öğretmen Çağhan SARI, Acarkent Doğa IB World School

Bölüm XVII : Osmanlı Devlet Hizmetinde Bulunan Ermenilerden: Kalust S. Gülbenkian ve Ermeni Diasporasına Etkisi

Dr. Özge Togrul

Bölüm XVIII: 1609 Yılında Anadolu Eyaletine Genel Bir Bakış (Kavânîn-i Âli Osman İncelemesi)

Ahmet Can UYSAL

Bölüm XIX : The Role and Significance of the Vakıf in Dobruja

Prof. Dr. Radu Ștefan VERGATTI, Academy of Romanian Scientists

Bölüm XX : ABD – Rusya Nükleer Enerji İş Birliği ve İran

Sibel CEYLAN YİĞİT, Doktora Öğrencisi, Mardin Artuklu Üniversitesi

Bölüm XXI : Ahmet Cevdet Paşa’nın Bosna Müfettişliği

Dr. Öğr. Üyesi Hatice AKIN ZORBA, Akdeniz Üniversitesi

Bölüm XXII : Atatürk’ün Soy Ağacı ve Doğum Tarihi Hakkında Bir Değerlendirme

Uzm. Öğretmen Çağhan SARI, Acarkent Doğa IB World School

Orhan KÖKSAL, Yüksek Lisans Öğrencisi, Yeditepe Üniversitesi

ÖNSÖZ

Türk bilim dünyasında bilim insanlarının bir araya gelerek hazırladıkları armağan kitap çalışmalarının sayısız örnekleri vardır. Bilhassa Türk tarihçiliğinde örneklerini görmekteyiz. Cumhuriyetimizin 50 ve 75. yıl dönümlerinde, Lozan Barış Antlaşması'nın belirli yıl dönümlerinde armağan yayınlar yapılmıştır. Birçok kurum ve kuruluşa ithaf olunan armağan çalışmalar mevcuttur. Tarihçiliğe ömrünü vakfetmiş nice bilim insanının anısına da armağan yayınlar hazırlanmıştır. Bu yayınların bazıları ithaf olunan insanların sağlığında, bazıları da vefatlarından sonra derlenmiştir. Elinizdeki Cezmi Karasu Armağanı: Ustaya Saygı kitabı da bir armağan yayındır. Şüphesiz bu başlıkta bir ilk olma vasfını taşımaktadır. Bu kitap, sayın Dr. Cezmi Karasu'nun öğrencileri tarafından hazırlanmıştır. Bu noktadaki tek istisna Romanya'dan armağana katkı sağlayan isimlerdir. Prof. Dr. Tasin Gemil, Karasu'nun özgeçmişinde de okuyacağınız üzere Romanya'daki vazifesi esnasında Karasu'nun yanında bulunmuş bir bilim insanıdır. Dr. Sergiu Iosipescu ve Dr. Raluca Iosipescu ile Prof. Dr. Radu Ştefan Vergatti, Karasu'nun Romanya üzerine çalışmalarında tanıştığı isimler olarak bu armağanda yer almışlardır. Yine Romanya'dan katkı sağlayan Dr. Nagy Pienaru'nun İstanbul'da arşiv çalışmalarında Karasu'nun yardımcıları dokunmuş, Dr. Sergean Osman da Karasu'nun Romanya'daki öğrencisi olarak çalışmada yer alıp vefatlarını göstermişlerdir.

Cezmi Karasu Armağanı: Ustaya Saygı 22 bölümden oluşmaktadır. Yazarların soyadlarına göre alfabetik sıralandıkları kitabımızın birinci bölümünde Akdeniz Üniversitesi'nde halen doktora eğitimine devam eden Sercan Akiniz'in "Doğu Roma'nın Şair Augusta'sı Eudokia" başlıklı yazısı yer almaktadır. Akiniz'in yazısını ikinci bölümde Gebze Teknik Üniversitesi'nde yüksek lisans eğitimini sürdüren Emine Asuhan Aksakal'ın çalışması izlemektedir. Aksakal, "Değişen Askerî Güç Dengesi: Osmanlı Diplomasisinde Kaleler (1735-1774)" başlıklı çalışmada Osmanlı Devleti'nin gerileme dönemindeki dış siyasetinde kalelerin stratejik önemini vurgulamaktadır.

Kitabın üçüncü bölümünü Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nden Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Nimet Aksoy'un "Emine Semiye Hanım'ın Karaferye Mektupları" başlıklı makalesi teşkil etmektedir. Dördüncü bölümde lisans ve lisansüstü öğrenim hayatında Karasu'nun öğrencisi olmamakla beraber akademik hayatının başından itibaren Karasu'yla mesai arkadaşlığı yapmış, manevi öğrencisi olmuş Eskişehir

Osmangazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nden Doç. Dr. Oktay Berber'in, "Çarlık Yönetiminin Dış İlişkilerinde Kalmuklarla Yapılan Antlaşmaların Rolü (1655-1715)" başlığını taşıyan makalesi yer almaktadır. Kitabın beşinci bölümünde Meliha Çevik'in, "Günümüz Romanya'sının Oluşum Sürecinde Mihai Viteazul ve Calugareni Savaşı" başlıklı çalışması bulunmaktadır.

Kitabın altıncı bölümünde Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nden Dr. Öğr. Üyesi Hatice Çetin Durgun, "20. Yüzyıl Başında Antalya (Teke) Livasında Gülcülük Çabaları" başlıklı makalesi ile Antalya'da yirminci yüzyıl başında ekonomik bir teşebbüsü arşiv belgeleri ışığında değerlendirmektedir. Yedinci bölümde Babes-Bolyai Üniversitesi'nden Prof. Dr. Tasin Gemil, "Altın Orda'nın Türk Tarihindeki Yeri ve Dünya Uygarlığına Katkısı – Kısa Bir Bakış" başlıklı yazısında Altın Orda hakkında bir kritik kaleme almaktadır. Sekizinci bölümde National Institute Of Heritage'den Dr. Sergiu Iosipescu ile Dr. Racula Iosipescu, İngilizce kaleme aldıkları "The Ottoman Fountain of the Village Gelengiq/Mireasa in the Roumanian Dobroudja" ile katkı sağlamaktadırlar. Dokuzuncu bölümde Karasu'nun ilk öğrencilerinden, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi öğretim görevlisi Dr. Engin Kırılı, "Zeytinburnu Demir Fabrikası'nda Mavzer Fişek İmalatı" başlıklı çalışması ile II. Abdülhamit dönemine uzanmaktadır.

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nden Dr. Öğr. Üyesi Mikail Kolutek, onuncu bölümde "Kıbrıs Barış Harekâtı'nın Artvin Gazetelerine Yansımaları Üzerine Bir Basın Kritiği" başlıklı makalesiyle yerel basın tarihi çalışmaları alanında bir örnek katkı sağlamaktadır. On birinci bölümde Karasu'nun mezun ettiği son öğrencisi, Yeditepe Üniversitesi'nde yüksek lisans eğitimini sürdüren Orhan Köksal, "Osmanlı Devleti'nde Balon ve Tayyare Uçuşları (1798-1912)" isimli çalışması ile Türk havacılık tarihiyle ilgili çalışmasını sunmaktadır.

Kitabın on ikinci bölümünde Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Tarih Bölümü'nden Dr. Metin Menekşe, "19. Yüzyılda Bingazi'de Salgın Hastalıklar (Veba ve Tifo)" başlığını taşıyan makalesi ile Osmanlı Devleti'nin Afrika'daki son toprağı olan Libya'daki salgın hastalıklarla ilgili bilgi vermektedir. On üçüncü bölümde Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nden Dr. Mehmet Şah Özcan, "Üçüncü Türk Dil Kurultayı ve Sinop'taki Kurultay Etkinlikleri" isimli çalışması ile cumhuriyet tarihi alanında yerel tarih çalışmalarından bir örnek sunmaktadır. Romanya Institutul de Istorie Nicolae Iorga'dan Dr. Nagy Pienaru ile Dr. Sergeant Osman, on dördüncü bölümde İngilizce kaleme aldıkları "Avatars in Tatar

World The Dobruca Tatars During Sixteenth Century” başlıklı makale ile armağana katkı sağlamaktadırlar.

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü öğretim üyesi Doç. Dr. Süleyman Polat, on beşinci bölümde “Osmanlı Devleti’nde Savaş ve Vergi: Estergon Seferi’nde Rumeli Sancağı’ndan Toplanan Nüzul Vergisi” başlıklı eseriyle Osmanlı İktisat Tarihi alanında katkı sağlamaktadır. Uzm. Öğretmen Çağhan Sarı, on altıncı bölümde “II. Meşrutiyet Dönemi Siyasi Gelişmeler 1908-1913” başlıklı çalışmasıyla II. Meşrutiyet’in ilanından Bâb-ı Âli Baskını’na uzanan süreçte Türk demokrasi tarihinde yaşanan siyasi gelişmeleri irdelemektedir. On yedinci bölümde Dr. Özge Togral, “Osmanlı Devlet Hizmetinde Bulunan Ermenilerden: Kalust S. Gülbenkian ve Ermeni Diasporasına Etkisi” başlıklı makalesiyle tarihi şahsiyet Gülbenkian’a mercek tutmaktadır. Kitabın on sekizinci bölümünde Ahmet Can Uysal, “1609 Yılında Anadolu Eyaletine Genel Bir Bakış (Kavânîn-i Âli Osman İncelemesi)” başlıklı çalışmada on yedinci yüzyılda Anadolu eyaletine ait sayısal verileri karşılaştırarak incelemektedir. On dokuzuncu bölümde kitabın son İngilizce makalesi olan, Academy of Romanians Scientist’den Prof. Dr. Radu Ştefan Vergatti’nin çalışması, “The Role and Significance of the Vakıf in Dobruja” yer almaktadır.

Mardin Artuklu Üniversitesi’nde doktora eğitimini sürdüren Sibel Ceylan Yiğit, yirminci bölümde “ABD- Rusya Nükleer Enerji İş Birliği ve İran” başlıklı çalışmasıyla, Soğuk Savaş sonrası şekillenen dünyadaki nükleer enerji politikalarını ve İran’a yaklaşımları değerlendirmektedir. Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü’nden Dr. Öğr. Üyesi Hatice Akın Zorba, yirmi birinci bölümde kaleme aldığı “Ahmet Cevdet Paşa’nın Bosna Müfettişliği” isimli çalışması ile Türk tarihçiliğinin önemli simalarından Ahmet Cevdet Paşa’nın yaşamından bir kesiti incelemektedir. Kitabın son bölümü Orhan Köksal ve Çağhan Sarı’nın ortak hazırladıkları “Atatürk’ün Soy Ağacı ve Doğum Tarihi Hakkında Bir Değerlendirme” başlıklı çalışmasıdır. Ayrıca kitabın sonunda Karasu’nun öğrencileri ile fotoğraflarının bulunduğu bir albüm yer almaktadır. Kitabın içerisinde yer alan bölümlerin yazarları kendi bölümleri ile ilgili her türlü içerikten şahsen sorumludurlar. Bu kapsamda yazarlar, üçüncü kişilerle yaşanabilecek etik ve telif hakları gibi sorunların tamamen editörlerin sorumluluğu dışındaki konular olduğunu kabul ederler.

Armağan kitabın hazırlıkları, Karasu’nun 2020 yılının şubat ayında emekliliğe ayrılmasıyla başlamış ve 2021 yılında sizlerle buluşmuştur. Ömrünün 25 yılını akademisyenlikle taçlandıran Karasu’nun yetiştirdiği

sayısız bilim insanı ve öğretmen arasından bu çalışmada yer alan yazarlara sağladıkları katkı ile gösterdikleri vefa duygusu adına teşekkür ediyoruz. Kitabın hazırlanmasında maddi manevi desteğini esirgemeyen, Cezmi Karasu'nun 2009-2013 yılları arasında öğrencisi olan sayın Hakan Er'e, kitabın kapağında karikatürüne yer verdiğimiz Eskişehirli karikatürist sayın Ekrem Borazan'a, bizleri kırmayarak kitabın takdimini kaleme alan Bükreş Büyükelçimiz sayın Füsun Aramaz'a ve son olarak Gazi Kitabevi çalışanlarına teşekkür ederiz.

Editörler

Dr. Mikail KOLUTEK & Çağhan SARI & Orhan KÖKSAL

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	XI
TAKDİM.....	XIX
BİR ÖĞRENCİSİNİN GÖZÜNDEN DR. CEZMİ KARASU.....	XXIII

BÖLÜM I

DOĞU ROMA’NIN ŞAİR AUGUSTA’SI EUDOKİA 400? -460.....	I
--	---

Sercan Akiniz

BÖLÜM II

DEĞİŞEN ASKERÎ GÜÇ DENGESİ: OSMANLI DİPLOMASİSİNDE KALELER (1735-1774).....	17
--	----

Emine Asuhan Aksakal

BÖLÜM III

EMİNE SEMİYE HANIM’IN KARAHERYİ MEKTUPLARI	39
--	----

Ayşe Nimet Aksoy

BÖLÜM IV

ÇARLIK YÖNETİMİNİN DIŞ İLİŞKİLERİNDE KALMUKLARLA YAPILAN ANTLAŞMALARIN ROLÜ (1655-1715).....	55
--	----

Oktay Berber

BÖLÜM V

GÜNÜMÜZ ROMANYA’SININ OLUŞUM SÜRECİNDE MİHAİ VİTEAZUL VE CALUGARENİ SAVAŞI	75
---	----

Meliha Çevik

BÖLÜM VI

20. YÜZYIL BAŞINDA ANTALYA (TEKE) LİVASINDA GÜLCÜLÜK ÇABALARI.....	85
---	----

Hatice Çetin Durgun

BÖLÜM VII

**ALTIN ORDA’NIN TÜRK TARİHİNDEKİ YERİ VE
DÜNYA UYGARLIĞINA KATKISI: KISA BİR BAKIŞ105**

Tasin Gemil

BÖLÜM VIII

**THE OTTOMAN FOUNTAIN OF THE VILLAGE
GELENGIQ/ MIREASA IN THE ROMANIAN DOBROUDJA.....117**

Sergiu Iosipescu & Raluca Iosipescu

BÖLÜM IX

**ZEYTİNBURNU DEMİR FABRİKASI’NDA
MAVZER FİŞEK İMALATI.....133**

Engin Kırıl

BÖLÜM X

**KIBRIS BARIŞ HAREKÂTI’NIN ARTVIN GAZETELERİNE
YANSIMALARI ÜZERİNE BİR BASIN KRİTİĞİ.....155**

Mikail Kolutek

BÖLÜM XI

**OSMANLI DEVLETİ’NDE BALON VE TAYYARE UÇUŞLARI
(1798-1912)185**

Orhan Köksal

BÖLÜM XII

**XIX. YÜZYILDA BİNGAZİ’DE GÖRÜLEN SALGIN
HASTALIKLAR (VEBA VE TİFO).....211**

Metin Menekşe

BÖLÜM XIII

**ÜÇÜNCÜ TÜRK DİL KURULTAYI VE SİNOP’TAKİ
KURULTAY ETKİNLİKLERİ239**

Mehmet Şah Özcan

BÖLÜM XIV

**AVATARS IN TATAR WORLD: THE
DOBRUCAN DURING SIXTEENTH CENTURY283**

Nagy Pienaru & Sergeant Osman

BÖLÜM XV

**OSMANLI DEVLETİ'NDE SAVAŞ VE VERGİ: ESTERGON
SEFERİ'NDE
RUMELİ SANCAĞI'NDAN TOPLANAN NÜZUL VERGİSİ311**

Süleyman Polat

BÖLÜM XVI

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ SİYASİ GELİŞMELER 1908-1913329

Çağhan Sarı

BÖLÜM XVII

**OSMANLI DEVLET HİZMETİNDE BULUNAN
ERMENİLERDEN: KALUST S. GÜLBENKYAN VE
ERMENİ DİASPORASINA ETKİSİ349**

Özge Togrul

BÖLÜM XVIII

**1609 YILINDA ANADOLU EYALETİNE GENEL
BİR BAKIŞ (KAVÂNÎN-İ ÂLÎ OSMAN İNCELEMESİ).....375**

Ahmet Can Uysal

BÖLÜM XIX

**THE ROLE AND SIGNIFICANCE OF THE
VAKIF IN DOBRUJA399**

Radu Ștefan Vergatti

BÖLÜM XX

ABD- RUSYA NÜKLEER ENERJİ İŞ BİRLİĞİ VE İRAN.....427

Sibel Ceylan Yiğit

BÖLÜM XXI

AHMET CEVDET PAŞA'NIN BOSNA MÜFETTİŞLİĞİ447

Hatice Akın Zorba

BÖLÜM XXII**ATATÜRK'ÜN SOY AĞACI ve DOĞUM TARİHİ****HAKKINDA BİR DEĞERLENDİRME.....477***Çağhan Sarı & Orhan Köksal***DR. CEZMİ KARASU505****ALBÜM.....511**

TAKDİM

Değerli Dr. Cezmi Karasu'nun öğrencilerinden Sercan Akiniz bana Cezmi Hoca'nın yakında emekliye ayrılacağını bildirip, bu çerçevede kendisine hazırlanan armağana bir takdim yazmam ricasında bulununca, bundan onur ve büyük mutluluk duydum.

Dr. Cezmi Karasu'yla yollarımız ilk kez 2010-2013 yılları arasında Köstence Başkonsolosu olarak görev yaptığım dönemde kesişti. Köstence Başkonsolosluğumuzun görev bölgesi Romanya'da soydaş nüfusun tarihsel ata yurdu olan Dobruca Bölgesini de içermektedir. Beşinci yüzyılda Hunlarla başlayarak İskit, Avar, Bolgar, Onogur, Peçenek, Kuman, Altın Ordu, Selçuklu ve son olarak Osmanlı gibi Türkî devletlerin on beş asırlık sürekliliğine şahit olan Dobruca'nın tarihi, folklorik ve antropolojik açıdan Türk ve Avrupa tarihinin ilginç bir laboratuvarı olduğu kuşku götürmez. Ben de Başkonsolos olarak bölgede Türk-Tatar soydaşlarımıza ve Romen toplumuna yönelik olarak hayata geçirdiğimiz tarih ve kültür temalı çalışmalarda Dr. Cezmi Karasu gibi değerli bilim ve kültür insanlarımızla bir araya gelerek birikimlerinden yararlanma, bölge hakkındaki bilgilerinin derinliğini ilk elden görme imkânı bulduğum için kendimi şanslı sayıyorum.

Kendisi de Dobruca kökenli Tatar Türkü bir aileye mensup olan Dr. Karasu'nun şu iki özelliği konusunda onu tanıyanların hemfikir olacağını düşünüyorum. Bunlardan ilki, genel olarak Türk tarihine, özelde ise Osmanlı Devleti'nin doğuşundan Tanzimat dönemine kadar Türk tarihinin farklı dönüm noktalarında kendi çalıştığı konularda derin bilgisine karşın sahip olduğu mütevazı kişiliğidir. İkinci olarak, alanına karşı hissettiği ve muhatabına da hissettirdiği derin alaka ve heyecan Cezmi Hoca'yı bir insan ve bir bilim adamı olarak müstesna kılan diğer önemli özelliğidir. Cezmi Hoca'nın insani ilişkiler konusundaki yüksek yeteneğinin onun öğretmenliği üzerinde de çok olumlu etkileri olduğunu öğrencileri mutlaka iyi bilirler. Kendisine önemli bir vefa borcunun ödenmesi anlamına gelen bu armağanın da, kendisi gibi değerli tarihçiler yetiştirmedeki başarısının somut bir nişanesi olduğu kanaatindeyim.

Cezmi Hoca'yla tanıştığımız andan itibaren bizi birbirimize yaklaştıran en önemli unsur da onun akademik çalışmalarının ötesinde, gönülden bağlı olduğu bu coğrafyaya ilgisidir. Dobruca'da 250 yerleşim birimini tek tek dolaşarak ve Osmanlı döneminden kalma 100'den fazla temettü defterini inceleyerek yaptığı titiz araştırmaya tanıklık etmiş biri olarak, “Bir Toponomi Denemesi: Romanya Dobrucası Yer Adları (Geçmişten bugüne)” konulu kapsamlı çalışmasını ortaya çıkarmasındaki sebat ve emeği takdirle karşılıyorum.

2013 yılında Köstence Başkonsolosluğu görevimin sona ermesinin ardından, bu çok değer verdiğim coğrafyadan ayrılırken yaşadığım burukluğu hatırlıyorum. Biz diplomatlar, mesleğimizin tabiatı gereği çok yer değiştiririz ve bunların hepsinde kurulu bir düzenden kopmanın ve değerli insani ilişkileri geride bırakmanın hüznünü yaşarız. Köstence'nin ise kişisel coğrafyamdaki “stratejik” konumunun onu apayrı bir yere yerleştirdiğini itiraf etmem gerekir.

Köstence'den ayrıldıktan altı yıl sonra bu kez Bükreş Büyükelçisi olarak tekrar Romanya'ya atanmanın gururunu yaşadım. Kısa süre sonra, 2019 Şubat ayında hayata veda eden, Dobrucalı büyük tarihçimiz Prof. Dr. Kemal Karpat'ı anmak üzere Bükreş'te düzenlediğimiz Türk-Romen tarihçilerini bir araya getiren konferans vesilesiyle Dr. Cezmi Karasu'yla tekrar buluştuk. Bu vesileyle Romanya'ya, Dobruca bölgesinin tarihine ve soydaşlarımıza ilişkin sohbetlere Köstence'de bıraktığımız yerden devam edebilmek memnuniyet vericiydi. Bu görüşmede Cezmi Hoca'nın Osmanlı Devleti'nde Eflak-Boğdan'ın hukuki konumunu Dobruca'dan ve doğrudan Osmanlı idaresindeki diğer coğrafyalardan ayıran özerkliğini tanımlayan “*mefruz-ul kalem ve maktu-ul kadem ve min kulli'l vücuh serbest*” hükmünü şakayla karışık olarak hatırlattığı hafızamda yer etmiş.

Ortak bir tarihe, yakın kültürel ilişkilere dayanan ve 2011 yılından bu yana Stratejik Ortaklık seviyesine yükseltilmiş olan Türkiye-Romanya ilişkileri, karşılıklı güven esasına dayanmaktadır. Her alanda olduğu gibi, akademik çalışmalar alanında da iki ülke eğitim kurumları ve akademisyenleri arasında yakın bir işbirliği devam etmektedir. Dr. Cezmi Karasu'nun ve Romanya üzerine çalışan değerli bilim insanlarımızın bu ikili dostluk ilişkilerine sağladıkları önemli katkıyı

takdirle karşılıyoruz. Tarihsel ortaklıklarımızı tespit ederek geleceğe daha güvenle bakabilmemizi sağlayacak bu tür çalışmaların küresel salgının sona ermesinin ardından devamını sabırsızlıkla bekliyoruz.

Dr. Cezmi Karasu'yu genç yaşında emekliliğe uğurluyoruz. Ancak biliyoruz ki, aslında bu durum Cezmi Hoca'nın akademik çalışmalarına çok daha fazla zaman ayırabileceği, çok verimli bir dönemin başlangıcıdır. Dobruca coğrafyasını karış karış gezerek tanıyan, Osmanlı döneminde Memleketeyn olarak adlandırılan Eflak-Boğdan tarihini son derece iyi bilen Cezmi Hoca'nın Romanya'ya yönelik çalışmalarının ve hem Türk hem Romen tarihçiliğine katkılarının artarak süreceğine inanıyorum.

Füsun Aramaz

T.C. Bükreş Büyükelçisi

BÖLÜM XXII

ATATÜRK'ÜN SOY AĞACI ve DOĞUM TARİHİ

HAKKINDA BİR DEĞERLENDİRME

Çağhan Sarı & Orhan Köksal***

GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, 10 Kasım 1938 tarihinde ebedi dünyaya irtihal etmiştir. Henüz sağlığında biyografileri yayınlanırken vefatından sonra birçok dilde biyografi yazılmıştır. Biyografileri genellikle çocukluk yılları ile başlamaktadır. Atatürk'ün üst soyu hakkında teferruatlı bilgilerden yoksun yazılan biyografilerin yanı sıra ilköğretimin birinci basamağından ortaöğretimin son basamağına kadar okullarda okutulan tarih derslerinde Atatürk'ün ailesi hakkında verilen bilgiler oldukça sınırlıdır. Babası ve annesi ile kız kardeşi hakkında bir sayfayı geçmeyen bilgilerle yetinilmektedir. Atatürk'ün gerçekleştirdiği inkılaplar neticesinde siyasi cenahta karşı konuma yerleşenler, cumhuriyetin kazanımlarına açıktan cephe alanlar, cumhuriyet ve Atatürk karşıtlığını düşmanlık çizgisine götüren odaklar, doğrudan Atatürk'ün fikirleri ile düşünce sathında mücadele etmek yerine onun şahsına, ahlak ve edepte yoksun saldırılar düzenlemektedir. Bu saldırılar arasında Atatürk'ün soyuna ve ailesine yönelik yakışsız ithamlar ve iftiralar vardır. Cumhuriyet ve Atatürk düşmanlarının Atatürk'ün şahsına yönelik saldırılarını tarih zemini üzerinden gerçekleştirmeleri nedeniyle, tarihçilerin sorulara hassasiyetle yaklaşarak hakikatleri yazmasına rağmen günümüzde dahi aynı yakışsız ithamlar ve iftiraları ele alan yayınlar yapılmaya devam etmektedir.

Babası Ali Rıza Efendi, annesi Zübeyde Hanım, kız kardeşi Makbule Hanım (Atadan) ile sınırlı tutulan Atatürk'ün aile bilgisi ilerleyen yıllarda kamuoyunda tartışmalara sebebiyet vermiştir. Bu tartışmaların yaşanmasında en önemli etken, kitap okurluğu ile Tarih bilgisinin aktarımındaki noksanlardır. Örneğin 2008 yılında Atatürk ile ilgili gösterime giren bir belgesel, Atatürk'ün kendisinden önce doğmuş ancak ondan önce vefat etmiş

* Uzman Öğretmen, Acarkent IB Doğa World School, caghan.sari@dogakoleji.k12.tr
caghansari@gmail.com. ORCID: 0000-0002-1851-6123

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Yeditepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü,
orhankoksal00@gmail.com. ORCID: 0000-0003-0172-0870

kardeşlerinin mezar tasviri ile başlamaktadır. Belgeselin gösterime girdiği dönemde bu sahne tartışma konusu olurken, Atatürk'ün kendisinden önce dünyaya gelen kardeşleri hakkında genel izleyicinin malumat sahibi olmadığı ortaya çıkmıştır. Halbuki yarım asrı aşan bir süre önce yazılan biyografilerde -örneğin Şevket Süreyya Aydemir, Tek Adam- söz konusu bilgiler mevcuttur. Atatürk'ün soy ağacı ile ilgili Enver Behnan Şapolyo'nun, Faik Reşit Unat'ın ve Burhan Göksele'in kıymetli çalışmaları vardır. Bulunan son arşiv belgeleri ışığında Dr. Ali Güler ve Mehmet Ali Öz'ün çalışmaları, konuya dair sorulara yanıt verecek en kapsamlı çalışmalardır.

Atatürk'ün üst soyu hakkındaki bilgilerin eksikliğinin yanında doğum tarihi ile ilgili sadece yıl bilgisinin mevcut olması, hatta bir dönem, doğum tarihinin hicri yıldan miladi yıla dönüştürülürken 1880/1881 tartışmalarının yaşanması, konuyu yukarıda bahsedilen cenah tarafından saldırılara açık bırakmıştır. Atatürk'ün doğum tarihiyle ilgili yayınlanmış somut çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmada, Atatürk'ün soyu hakkında son dönemde yapılmış kapsamlı araştırma eserlerinden istifade edilerek, ailesinin günümüze kadar uzanan kolları hakkında derleme yapılmıştır. İkinci bölümde de Atatürk'ün doğum günü üzerine yazılmış iddialar irdelenerek, kuvvetle muhtemel olan tarih aktarılmış, yabancı biyografilerde yer alan farklılıklar ayrıca incelenmiştir. Çalışmada telif ve tetkik eserler ile söyleşi ve hatıratlardan istifade edilmiştir.

ATATÜRK'ÜN AİLESİ HAKKINDA BİLGİLER ve SOY AĞACI

Atatürk'ün baba ve anne soyu ile ilgili araştırma yapıp şecere çıkaran isimler, Enver Behnan Şapolyo, Faik Reşit Unay, Şevket Süreyya Aydemir, Ömer Sami Çoşar, Burhan Göksele, Tezer Ülküatam, Derya Tulga ve Ayşegül Parlayan'dır.¹ Dr. Ali Güler, bu isimlerin hazırladıkları şecereleri gözden geçirerek son yıllarda yeni belgeler ve bulgular ışığında yeniden düzenlemiş ve temel başvuru niteliğinde çalışmalar ortaya koymuştur. Bir diğer önemli çalışma da ilk kez 2014'te yayınlanan, Mehmet Ali Öz'ün *Atatürk'ün Ailesi* isimli kitabıdır. Atatürk'ün soy ağacına dair bütün soruları yanıtlayan bu çalışmalar, Atatürk'ün ailesi hakkında karanlıkta kalan bilgileri aydınlatmakta, böylelikle yukarıda vurguladığımız saldırılara son vermektedir.

¹ Ali Güler, *Atatürk'ün Saklanan Şeceresi*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2013, s. 13-15

Atatürk'ün soyu ile ilgili yanlış iddialar ve çarpıtmalardan biri etnik kökenidir. Salih Bozok'un oğlu Cemil Bozok'un anlatıları üzerinden Andrew Mango, Atatürk'ün 'Arnavut, Sırp, Slav' kökenli olabileceğini iddia etmiştir.² Bir diğer iddia Atatürk'ün Sabetayist olduğudur. Bu iddianın kökeni ilk defa Yahudi Ansiklopedisi'nde ortaya atılmıştır. Güler, Atatürk'ün Sabetayist olduğu iddiasını çürüterek durumun böyle olmadığını teferruatlı bir şekilde ortaya koymuştur.³

Atatürk'ün baba soyu Kızıl-Oğuz yahut Kocacık Yörüğü olarak bilinmektedir.⁴ Kocacık Yörükleri, Osmanlı'nın Rumeli'de izlediği iskan politikası bağlamında Anadolu'dan göç ettirilmişlerdir. Bir rivayete göre, Atatürk'ün babası Ali Rıza Efendi'nin ataları önce Teselya Yenişehir'i'ne yerleştirilmiş, oradan Kocacık'a geçmişlerdir. Atatürk'ün kız kardeşi Makbule Atadan'dan derlenen bilgilerde ailenin 'Yörük' olduğu vurgulanmaktadır. Atatürk'ün çocukluk arkadaşı eski Milletvekili Hacı Mehmet Somer, Atatürk'ün atalarının Anadolu'dan gelerek Manastır Vilayeti'nin Debre-i Bala Sancağına bağlı Kocacık nahiyesine yerleştiklerini aktarmaktadır.⁵ Atatürk'ün dedesi Hafız Ahmet Efendi Kocacık doğumludur.

Osmanlı arşivlerinde çalışmalarda bulunan Mehmet Ali Öz, belgeler ışığında Atatürk'ün soyunu XVI. yüzyıla kadar götürmektedir. Tespit edilen en eski ata, Atatürk'ün dedesinin dedesi, 1590 doğumlu Hacı Sofu lakaplı Molla Hasan'dır.⁶ Molla Hasan Selanik Mevlevihanesi postnişini ve şeyhidir. Oğlu Meşayıhtan Şeyh Hacı Ahmet Efendi'dir. Bu zatın beş oğlu bulunmaktadır. Oğulları arasında Es-seyyid Mehmet Sadık Efendi'nin doğum yılı 1796'dır.⁷ Öz'ün aktarımına aile daima Selanik şehir merkezindedir. Nitekim ailenin kolu Selanik Mevlevihane'sinde önemli vazifelerde bulunmuştur.⁸ Öz'e göre; silsile şöyle geriye gitmektedir: Ali Rıza Efendi'nin babası Hafız Ahmet Efendi, Mehmed Nureddin Efendi'nin oğludur. Mehmet Nureddin Efendi, Selanik'te Koca Kasım Paşa Mahallesi Cami imamı Halveti Şeyhi Hacı Ali Rıza Efendi'nin oğludur. Mehmed Nureddin Efendi'nin annesi, Ahmet Ağa kızı Rukiye Molla Hanım'dır. Şeyh Hacı Ali Rıza

² Ali Güler, *Benim Ailem (Atatürk'ün Saklanan Ailesi)*, Halk Kitabevi, Ankara 2015, s. 25.

³ Güler, *a.g.e.*, s.27-35

⁴ Şerafettin Turan, *Mustafa Kemal Atatürk Kendine Özgü Bir Yaşam ve Kişilik*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2008, s. 19.

⁵ Ali Güler, *Benim Ailem...*, s. 45.

⁶ Mehmet Ali Öz, *Atatürk'ün Ailesi Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Atatürk'ün Soy Kütüğü*, Asi Kitap Yayınları, İstanbul 2017, s. 299.

⁷ Öz, *a.g.e.*, s. 299.

⁸ *A.g.e.*, s. 303.

Efendi'nin babası Şeyh Ahmet Efendi'dir. Selanik Mevlevihane'si Şeyhi Molla Hasan'ın oğludur.⁹

Atatürk'ün dedesi, Hafız Ahmet Efendi, 'Kızıl' lakabını taşımıştır. Kaynaklarda Kızıl Hafız ya da Kırmızı Hafız olarak geçer. Bunun sakal renginden kaynaklandığı aktarılmaktadır. Hafız Ahmet Efendi'nin doğrulanamayan anlatımlarda bir sebepten dolayı firari olduğu ve lakabının Firari Hafız Ahmet¹⁰ olarak da yer aldığı ifade edilmektedir.¹¹ Hafız Ahmet Efendi'nin eşi Ayşe Hanım'dır. Çocukları Mustafa,¹² Hatice, Nimeti, Ali Rıza'dır. Ali Rıza Efendi'nin doğum yılını Utkan Kocatürk, 1839 olarak vermektedir.¹³ Ancak emeklilik belgesine göre Ali Rıza Bey Selanik Koca Kasım Paşa Mahallesi 1841 doğumludur.¹⁴ Selanik'te Abdi Hafız Mektebi'ni bitirmiştir. Vakıflar idaresinde katip olarak memuriyet hayatı başlamıştır. 1876'da 'Asakir-i Milliye' taburuna katılmıştır. 1878 tarihli Devlet Salnamesi'nde yer alan kadro cetvelinde Selanik Evkaf katibi, birinci Mülazım olarak görülmektedir.¹⁵

Ali Rıza Efendi ile Zübeyde Hanım'ın tanışma öyküsü, Zübeyde Hanım'ın bir kaza sonucu Selanik'e getirilmesiyle başlamıştır. Zübeyde Hanım, yorgan kaplarken yorgan iğnesinin dizine basması sonucu iğnenin çıkarılması için Langaza'dan Selanik'e getirilmiş, burada ameliyat edilen Zübeyde Hanım'ın dizinden yorgan iğnesi çıkartılmıştır.¹⁶ Selanik'teki tedavi sürecinin uzaması üzerine aile Langaza'dan Selanik'e taşınmıştır.¹⁷ O yıllarda adet üzere kız çocukları on dört – on beş yaşlarında evlendirilmektedir.

⁹ A.g.e., s. 304.

¹⁰ Şevket Süreyya Aydemir'in aktardığı firari hadisesi, Selanik'te 1876 yılı Nisan ayı sonları yahut Mayıs ayı başlarında cereyan eden bir karışıklığa Hafız Ahmet Efendi'nin de karışmasıdır. Müslüman olmuş bir Bulgar kızının Rusların teşvikiyle kaçırılması üzerine Müslüman halk ayaklanmış, çıkan olaylarda Fransız ve Alman konsolosları hayatını kaybetmiştir. 7 Mayıs 1876'da büyük devletlerin donanmaları Selanik'e gelince hükümet yatıştırmak için olaylara karışanların bazılarını idam etmiştir. Hafız Ahmet Efendi de bunun üzerine Makedonya dağlarına kaçmış ve 7 yıl örtülü bir hayat sürmüştür. Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam*, c.I, Remzi Kitabevi, İstanbul 2002, s. 35; Aydemir'den nakleden: Erol Mütercimler, *Fikrimizin Rehberi Gazi Mustafa Kemal*, Alfa Yayınları, İstanbul 2008, s. 36.

¹¹ Güler, *Atatürk'ün...* s. 25.

¹² Mustafa'nın küçük yaşta ölmesinden ötürü kardeşi Ali Rıza'nın oğluna adını yaşatmak için Mustafa ismi verildiği Makbule Atadan tarafından rivayet olunmuştur. Bkz: Güler, *a.g.e.*, s. 25.

¹³ Kocatürk, Utkan, *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2007, s. 1.

¹⁴ Öz, *a.g.e.*, s. 304; Güler, *a.g.e.*, s. 60.

¹⁵ Turan, *a.g.e.*, s. 20.

¹⁶ Şemsi Belli, *Makbule Atadan Anlatıyor: Ağabeyim Mustafa Kemal*, Selis Kitaplar Yayınevi, İstanbul 2005, s. 21.

¹⁷ İpek Çalışlar, *Mustafa Kemal Atatürk Mücadelesi ve Özel Hayatı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2018, s. 18.

Zübeyde Hanım'a ilk görücü Langazalı zenginlerden Ahmet Paşa'nın oğludur. Aile, bu görücüyü reddetmiştir.¹⁸ Ali Rıza Efendi, Zübeyde Hanım'ın ağabeyi Hüseyin Efendi'yle ahabaptır.¹⁹ Bu ahabaplığın ne vesilesiyle ve ne zaman başladığına dair malumat yoktur. Ali Rıza Efendi, Makbule Hanım'ın Şemsi Belli'ye verdiği röportaja göre, annesi Zübeyde Hanım'ı evleneceği kız olarak rüyasında görmüştür.²⁰ Rüyasını ablası Hatice Hanım'a anlatması üzerine Ali Rıza Efendi'nin ailesi, Zübeyde Hanım'ın ailesine görücü olmuştur. Zübeyde Hanım'ın ailesi başta, Ali Rıza Efendi'nin memur olmasından ötürü bu izdivaca razı olmamıştır. Ali Rıza Efendi'nin ailenin taleplerini kabul etmesi, Hüseyin Efendi'nin de gayretleriyle izdivaç gerçekleşmiştir.²¹

Atatürk'ün anne soyu da baba soyu gibi Anadolu'dan gelerek Rumeli'ye iskan edilen Yöröklere dayanmaktadır. Konya Karaman'dan Rumeli göçen Konyarlar şeklinde anılan Yörök grubudur. Anne tarafından dedesi, Vodina Sancağı'na bağlı 'Kayalar'dan göç ederek Selanik yakınlarındaki Langaza'ya yerleşmişlerdir.²² Mehmet Ali Öz, Zübeyde Hanım'ın üst soyunu XVIII. Yüzyılın ortalarına kadar tespit etmiştir. Öz'ün soy ağacında geçmişe uzanan en eski kök, Ali Ağa oğlu Nakıbüleşraf kym Mehmet Efendi'dir.²³ 1755 doğumlu Mehmet Efendi'nin Nakibzade Abdurrahman Efendi, Nakibzade Seyyid Abdullah Hami, Mehmetoğlu Yorgani İbrahim isimlerinde üç oğlu bulunmaktadır. 1782 doğumlu Mehmetoğlu İbrahim Yorgani'nin 1813 doğumlu oğlu Feyzullah, Zübeyde Hanım'ın babasıdır.²⁴ Sofuzade Feyzullah Efendi üç defa evlenmiştir. İlk eşinden Hüseyin Efendi ve Hatice Hanım, ikinci eşinden Zehra Hanım ve Hasan Efendi, üçüncü eşinden Zübeyde Hanım dünyaya gelmiştir.²⁵ Atatürk'ün dayısı Hüseyin Efendi – Ali Güler Hüseyin Ağa tabirini kullanmaktadır- Rapla Çiftliğinde kahyadır. Evlenmemiştir. Atatürk'ün diğer dayısı Hasan Efendi'nin soyu günümüze ulaşmıştır. Abdurrahman (Aldırma), Hatice (Sümer) ve Münire isimlerinde üç çocuğu olmuştur. Zübeyde Hanım'ın annesi, Atatürk'ün anneannesi Ayşe Hanım

¹⁸ Çalışlar, *a.g.e.*, s. 19.

¹⁹ İpek Çalışlar, Hüseyin Efendi'den bahiste Zübeyde Hanım'ın üvey kardeşi tabirini kullanmıştır. Baba bir kardeşi olan kişiler arasında üveyliğin söz konusu olmadığına altını çizmeliyiz.

²⁰ Belli, *a.g.e.*, s. 22.

²¹ Çalışlar, *a.g.e.*, s.21.

²² Ali Güler, *Sarı Mustafa'm (Atatürk'ün Az Bilinen Yönleri)*, Truva Yayınları, İstanbul 2010, s. 81.

²³ Yazım yanlış yapılmamıştır.

²⁴ Öz, *a.g.e.* s. 191.

²⁵ Güler, *Benim Ailem...*, s. 78-79.

1899'da vefat etmiştir.²⁶ Zübeyde Hanım mevcut kaynaklara göre 1857'de doğmuştur. Ancak kendisinin Enver Behnan Şapolyo'ya dul kaldığında 27 yaşında olduğunu söylemesi, doğum tarihinde 1859'u işaret etmektedir.²⁷ Ancak bu zayıf bir ihtimaldir. Nitekim evlendikleri tarih Ali Rıza Efendi'nin Çayağzı Papas Köprüsü'ne rüsumat memuru olarak atandıktan sonra, 1870-1871 yılları arasındır. Zübeyde Hanım'ın evlilik sırasında 14-15 yaşlarında olması daha kuvvetle muhtemeldir. Ali Rıza Efendi'nin vefatında Atatürk'ün on yaşında olduğunu aktaran İnan ve Aydemir'e göre Zübeyde Hanım'ın da 30 yaşında olması gerekir.²⁸ Prof. Dr. Şerafettin Turan ise Zübeyde Hanım'ın 32 yaşında dul kaldığını yazmaktadır.²⁹

Atatürk'ün babasına ait olduğu bilgisiyle tarih ders kitaplarında yer alan Ali Rıza Efendi'nin fotoğrafı, 1935 yılında, Ankara'da Cebeci'de bir evde bulunmuştur. Ali Rıza Bey'in geçici subaylık yaptığı 'Selanik Asakir-i Milliye' taburundaki arkadaşı Hasip Bey'le 1876'da çekildikleri bu fotoğraf, Hasip Efendi'nin gelini Şehnaz Hanım'dan alan Çankırı eski milletvekili Mustafa Önsay tarafından teyit edilmiştir.³⁰ Önsay, yöntem olarak fotoğrafı Selanik'te Ali Rıza Efendi'yi tanıyanlara göstermeyi izlemiştir. Selanik'teki eşraftan derlediği bilgileri imzalı bir halde Atatürk'e sunmuştur. Atatürk bunun üzerine fotoğrafı ve Önsay'ın raporunu Türk Tarih Kurumu'na gönderip, fotoğrafın çekildiği tabur hakkında araştırma yapılması talimatını vermiştir.³¹ Türk Tarih Kurumu as başkanı İlhan Sungu'nun hazırladığı çalışma, makale halinde 1939 yılında Belleten'in üçüncü cildinde 'Atatürk'ün Babası Ali Rıza Efendi ve Mensup Olduğu Asakir-i Milliye Taburu' başlığıyla yayınlanmıştır.³² Sungu, makalede Keresteci Abdüş Bey'in ve Marangoz Osman Bey'in fotoğraftan Ali Rıza Efendi'yi teşhis ettiğini belirtmektedir. Taburda onbaşı rütbesiyle bulunan Hamamcı Mehmet Bey de Ali Rıza Efendi'yi teşhis ederek, taburda hangi rütbeyle vazifeli olduğunu hatırlamadığını ancak Islahhane'de, Emir Bostanı'nda ve Numan Paşa Camisinin avlusunda askerî talimler yaptırdığını nakletmektedir.³³ Ali Rıza Efendi'ye ait kalan tek fotoğraf, Atatürk tarafından yüz kısmından kesilerek

²⁶ Vasilis Dimitriadis, *Bir Evin Hikayesi Selânik'teki Mustafa Kemal Atatürk'ün Evi ve Ailesi Hakkında Türkçe ve Yunanca Belgeler*, çev. Gülsün Aksoy -Aivali, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2016, s. 25.

²⁷ Güler, *a.g.e.*, s. 78.

²⁸ Öz, *a.g.e.*, s. 212.

²⁹ Turan, *a.g.e.*, s. 22.

³⁰ Cemil Sönmez, *Atatürk'ün Annesi Zübeyde Hanım*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2007, s. 9.

³¹ Sönmez, *a.g.e.*, s. 9.

³² *A.g.e.*, s. 10.

³³ *A.g.e.*, s. 10.

büyütülmüştür.³⁴ Yapılan tetkiklere rağmen Atatürk'ün fotoğraftaki zabitin babası olduğuna inanmadığı görüşü bulunmaktadır.³⁵

Ali Rıza Efendi ile Zübeyde Hanım'ın altı çocukları olmuştur. Sırasıyla Fatma İsmet Hanım (1871/72 – Selanik 1875), Ahmet Efendi (1874- Selanik 1883), Ömer Efendi (1875- Selanik 1883) Mustafa (Kemal Atatürk 1881- Ankara 1938), Makbule (Atadan – Boysan 1885- Ankara 18.01.1956), Naciye Hanım'dır (1886- Langaza 1901).³⁶ Zübeyde Hanım, 1921'de Darüşşafaka'ya bağışta bulunarak bir Kur'an-ı Kerim hatmi istemiş, sevabın bağışlanması istenen kişiler arasında o tarihlerde hayatta olmayan dört evladının da isimlerini saymıştır.

Mustafa Kemal Atatürk'ün doğduğu tarihte memuriyette bulunan Ali Rıza Efendi, Çayağazı'nda kereste tüccarlığına başlamıştır. Ticarete önceleri iyi gelir elde etmiş, ancak Rum çetelerinin haraç istemesiyle işleri bozulmaya başlamıştır. Kereste ticaretinden sonra tuz ticaretine geçmiş ancak bu işte de sıkıntılar yaşayınca hastalanmıştır. Vefat nedeni tam olarak belirlenememekle beraber bağırırsak enfeksiyonudur.³⁷ Ölüm tarihi ise çekişmelidir. Öz, 23 Mayıs 1886 tarihini vermektedir.³⁸ Bayur'a göre 1888'dir.³⁹ Prof. Dr. İlber Ortaylı, ay ve gün belirtmeden 1886 yılını Güler ve Mütercimler, 28 Kasım 1893 tarihini yazmaktadır.⁴⁰ Afet İnan, Ali Fuat Cebesoy, Faik Reşit Unat 1893'ü gösterirken Turan, 1888'i kabul etmektedir.⁴¹ Ali Rıza Efendi'nin vefatından sonra Zübeyde Hanım birkaç yıllığına Pembe Ev'i kiraya vermiştir.⁴² Zübeyde Hanım çocuklarıyla birlikte bir süre Langaza'da ağabeyi Hüseyin Ağa'nın yanında yaşamıştır. Atatürk, babasını kaybettiği esnada ilkokul çağındadır.

ATATÜRK'ÜN AİLESİNİ GÜNÜMÜZE UZANAN SOY AĞACI

Atatürk'ün Latife Uşaklıgil ile izdivacından bir varisi dünyaya gelmedi. Kardeşi Makbule Atadan'ın birinci ve ikinci evliliklerinden de çocuğu

³⁴ A.g.e., s. 12.

³⁵ Falih Rıfıkı Atay, *Çankaya*, Bates Yayınları, İstanbul 1980, s.17.

³⁶ Öz, a.g.e. s. 215-217.

³⁷ Aydemir, a.g.e., s. 41; Turan, a.g.e., s. 22;

³⁸ Öz, a.g.e., s. 304

³⁹ Yusuf Hikmet Bayur, *Atatürk Hayatı ve Eseri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1990, s. 9.

⁴⁰ İlber Ortaylı, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Kronik Yayınları*, İstanbul 2018, s. 39; Güler, *Atatürk'ün...*, s. 26; Mütercimler, a.g.e., s. 49.

⁴¹ Turan, a.g.e, s. 22-23.

⁴² Dimitriadis, a.g.e. s. 22.

bulunmuyordu.⁴³ Diğer kardeşi Naciye Hanım da küçük yaşta, 1901 senesinde Rapla Çiftliğinde hayatını kaybetmişti.⁴⁴ Ali Rıza Efendi ile Zübeyde Hanım'ın izdivacından dünyaya gelen çocuklarının hayattan çekilmesiyle Kırmızı Hafız Ahmet Bey'in nesebinin Ali Rıza kolu sona erdi. Kırmızı Hafız Ahmet Bey'in Nimet⁴⁵ ve Mehmet Emin isminde iki çocuğu daha vardı. Atatürk'ün amcası Hafız Mehmet Emin Efendi, ailenin nesebini sürdüren koldur.

Hafız Mehmet Emin Bey'in iki eşi bulunmaktadır. Hanife Hanım'dan dünyaya gelen Salih Efendi, Atatürk'ün amcaoğludur. Salih Efendi'nin Faika Hanım ve Müberra Hanım isimlerinde iki eşi vardır. Salih Efendi'nin Faika Hanım'dan doğma Zeliha,⁴⁶ Müberra Hanım'dan doğma Nafia Orcay, Zeynep Altay, Kemal Erbatur, Necati Erbatur olmak üzere altı çocuğu dünyaya geldi. Zeliha Hanım'ın Reşit isminde bir oğlu dünyaya gelirken kızı Nafia Orcay'ın çocukları Niyazi Orcay, Nermin Kanıpak, Nevin Anul, Neriman Evyapan isimlerini taşımaktadır.⁴⁷

Nafia Orcay'ın oğlu Niyazi Orcay'ın bir oğlu ile bir kızı dünyaya gelerek isimleri Mustafa Kemal Orcay ile Senem Orcay'dır. Mustafa Kemal Orcay'ın oğlu Özgür Orcay, Atatürk'ün amcaoğlu Salih Efendi'nin dördüncü kuşaktan torunudur. Nafia Orcay'ın kızı Nermin Kanıpak'ın Süreyya Kanıpak, Süveyda Apaydın isimlerinde iki çocuğu olurken, Süreyya Kanıpak kolundan torunu Boraz Kanıpak, Süveyda Apaydın kolundan torunu Batu Apaydın bulunmaktadır. Nafia Orcay'ın kızı Nevin Anul'un çocukları Ayşe Özdamar, Emrah Anul 'dur. Ayşe Özdamar'ın Ferhat Atmaca isminde bir oğlu bulunmaktadır. Nafia Orcay'ın kızı Neriman Evyapan'ın çocukları Narin

⁴³ Mehmet Emin Elmacı, Makbule Atadan Maddesi, *Atatürk Araştırma Merkezi Atatürk Ansiklopedisi*, URL adresi: [https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/Makbule_Atadan_\(1885-1956\)](https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/Makbule_Atadan_(1885-1956)) (Son erişim: 21.01.2021).

⁴⁴ Öz, *a.g.e.*, s. 217.

⁴⁵ Atatürk'ün halası ile alakadar olduğuna dair Murat Bardakçı'nın yayınladığı bir mektup bulunmaktadır. 19 Haziran 1922 tarihli mektupta İstanbul eşrafından zeytinyağı işiyle ilgilenen Sezai Ömer (Madra) Bey'e hitap ederek, Makbule Hanım'la halası ve bazı akrabalarının geçimlerini sağlamak için, kendisine emanet ettiği iki bin liradan Makbule Hanım'a aylık 100 lira vermesini rica etmektedir. Mektup için bkz: <https://www.hurriyet.com.tr/mustafa-kemal-in-mektuplarinda-sozunu-ettigi-mechul-akrabalar-340456> (Son erişim: 21.01.2021)

⁴⁶ Melda Davran ve Perihan Özcan Tüzüner'in 2005 yılında Yeni Aktüel dergisinde yayınladıkları kapak konusu 'Atatürk'ün Yaşayan Akrabaları' bölümünde Süreyya Berfe'ye (soy ağacında Süreyya Kanıpak'tır) göre, Atatürk'ün bahsettiği hala, Zeliha Hanım'dır. Davran, Melda & Tüzüner Özcan, Perihan, "Atatürk'ün Yaşayan Akrabaları", *Yeni Aktüel Dergisi*, 2005, S.7, s. 24.

⁴⁷ Burhan Göksel, *Atatürk'ün Soy Kütüğü Üzerine Bir Çalışma*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987, s. 7.

Ratip ile Nilgün Ratip'tir. Bu kol da günümüze kadar ulaşmakta olup, Narin Ratip'in çocukları Bora Onat, Çiğdem Onat'tır. Nilgün Ratip'in de Berna Manat, Atınç Manat isimlerini taşıyan iki çocuğu vardır. Nafia Orcay'ın aile kolu bu şekilde sıralanırken Salih Efendi'nin çocuğu Vusat Erbatur'un soyu da kızı Nesrin Söğütlügil üzerinden devam etmektedir. Nesrin Söğütlügil'in Oytun, Ongun, Yurdun ve Hasnun isminde dört çocuğu olurken torunlar sırasıyla, Vusat Selin Söğütlügil, Selma Serra Söğütlügil, Nesrin Melis Söğütlügil, Nesrin Deniz Söğütlügil ve Emine Bahar Söğütlügil'dir.⁴⁸ Babannesinin adını yaşatan Vusat Selin Söğütlügil⁴⁹, Londra'da ikamet etmekte, şair olup, aktif politika ile ilgilenmektedir.⁵⁰

Salih Efendi'nin Kızı Zeynep Altay'ın soyu ise oğlu Yurdakul Altay, çocukları Aylin Altay, Aysin Altay; Yücel Tosun, çocukları Murat Tosun, Ayda Tosun; Yengu Eke, çocukları Emre Eke ve Eren Eke ile devam etmektedir. Salih Efendi'nin oğlu Kemal Erbatur'un ailesi soy ağacındaki en kalabalık dallardan biridir.⁵¹ Erbatur'un çocukları Sevai Gülenç, Salih Erbatur, Fuat Erbatur, Metin Erbatur, Ayşe Yorgancı ve Celal Erbatur'dur. Sevai Gülenç'in çocuğu Halil Gülenç'tir. Salih Erbatur'un çocukları Kemal Erbatur ve Lale Erbatur'dur. Fuat Erbatur'un kızı Didem Erbatur; Metin Erbatur'un oğlu Emre Erbatur'dur. Ayşe Yorgancı'nın çocukları Mehmet Yorgancı ve Güneş Yorgancı'dır.⁵² Elbette bu soy ağacının yayınlandıkları tarihler göz önüne alınarak güncellenmesi elzemdir.

Atatürk'ün amcası Salih Efendi, Selanik Voyvoda caddesi 10 numaralı evde ikamet etmiş, çiftlik sahibi, tarımla uğraşan bir Selanikli olarak yaşamını sürdürürken aile üyeleriyle birlikte 1914 yılında İstanbul'a göç etmiştir. Salih Efendi ve çocukları, Bakırköy, Ortaköy ve Kadıköy'e yerleşmiştir.⁵³ Bir başka görüşe göre Salih Efendi, Selanik'ten Üsküp'e göç etmiş ve Rüsumat başkatipliği yapmıştır. Çocukları, 1920'lerin başında İstanbul'a gelmiştir.⁵⁴

⁴⁸ Göksel, *a.g.e.*, s. 7.

⁴⁹ Vusat Selin Söğütlügil, kişisel web sitesinden erişime sunduğu bir gazete röportajında babaannesi ile Atatürk'ün kardeş çocukları olduğunu ifade etmektedir. Soy ağacına göre bu hesap hatalıdır. Babaannesinin babası Salih Efendi ile Atatürk amca çocuğu olup, Vusat Söğütlügil, Atatürk'ün yeğeni olduğu sabittir. Röportaj için bkz: <http://www.selinsogutlugil.com/pdf/sozcu-roportaji.pdf>. (Son erişim: 21.01.2021).

⁵⁰ <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41633746> (Son erişim: 21.01.2021).

⁵¹ Göksel, *a.g.e.*, s. 19.

⁵² *A.g.e.*, s. 19.

⁵³ Davran & Özcan Tüzüner, *a.g.m.*, s. 24.

⁵⁴ Murat Bardakçı, Kasım 2008 yılında, Atatürk'ün amcaoğlu Salih Efendi'nin kızlarından Vusat Erbatur'un kızı Nesrin Söğütlügil'in oğlu Yurdun Söğütlügil ile görüşmüştür. Bkz. <https://www.haberturk.com/yasam/haber/184960-ataturkun-bilinmeyen-cok-yakin-akrabalari> (Son erişim: 22.01.2021)

Mustafa Kemal Atatürk, amcasının çocukları ile ilgilenmiş, Makbule Atadan kuzenleriyle temas halinde olmuştur.

Atatürk'ün amcaoğlu Salih Efendi'nin devam eden nesebi ile teferruatlı bir soy ağacı, ilk kez 1987 yılında Burhan Göksel tarafından yayınlanırken Yeni Aktüel dergisinin 2005 yılındaki 7. sayısında da yer aldı. Melda Davran ve Perihan Özcan Tüzüner'in röportaj yaptığı isimler Salih Efendi'nin torunu Nevin Anul ve kızı Ayşe Özdamar'dır. Bugün hayatta olup olmadığı bilgisi teyit edilemeyen Nevin Anul'un röportajından köşe başları şunlardır:⁵⁵

“Soru- Atatürk'ü nasıl hatırlıyorsunuz? Hatırlıyorum da çok küçüktüm... Yedi, sekiz yaşlarındaydım. Vüsat teyzemin kızı Nesrin'in Park Otel'deki düğününe gelmişti. Gelinle biraz dans edip oturmuş, sonra üst kata çıkmıştı. O gece düğündeki herkesin hatta üst kattaki turistlerin bile davetlisi olduğunu söylemişti. Düğün sabaha kadar devam etmişti. Düğünden sonra Ankara'ya gittiği ve hastalandığı aklımda. Sonra kendisini kaybettik.

Soru- 10 Kasım gününü hatırlıyor musunuz? İlkokula gidiyordum. Ağlayarak eve geldiğimi hatırlıyorum. Aslında annem hayatta olsaydı o çok daha fazla şey anlatırdı.

Soru- Anneniz Nafia Orcay, Atatürk'e yakın mıydı? Yakındı. Kadıköy, Yeldeğirmeni'nde oturuyorduk. Annemi motorla alır denizden saraya götürürlerdi. Ama Vüsat teyzem daha yakındı ona. Daha sık giderdi saraya. Atatürk, Vüsat teyzemi çok severdi.

Soru- Neden? Vüsat teyzem, Nesrin'e hamileyken yüzbaşı kocası şehit düşmüştü. Bu nedenle teyzemi de kızını da çok sahiplendi. Nesrin'i okuttu, evlendirdi. Hiç anınız var mı Atatürk'le? Bahsettiğim düğünde, yakından görmek için yanına yaklaşmışım ama babam çekip almıştı. Uzaktan görmüştüm. Annenizin saraya sık sık gittiğini söylediniz. O neler anlatırdı Atatürk'le ilgili? Atatürk'ün bütün yakın çevresiyle sarayda tanıştığını söylerdi. Kazım Karabekir'den İsmet İnönü'den bahsederdi. Saray çalışanlarının, elini öpmek için saraya girdiklerini anlatırdı bir de. Utanırmış annemi eli öpülmekten buz gibi olurmuş. Bir de bakışlarının çok sert olduğunu söylerdi. 'Bir baktı mı, bırakın konuşmayı, karşısında bile duramazsınız' derdi.

Soru- Atatürk'ten size kalan herhangi bir eşya, mektup, gayrimenkul var mı? Değil Atatürk'ten, bize Makbule Hala'dan bile hiçbir şey kalmadı... rahmetli Atatürk'ün evlatlıkları vardı. Makbule Hala, Ankara'da hastanedeyken bu evlatlıkların onu mücevherlerini saklamak için alıp götürdükleri konuşulurdu. Ama o öldükten sonra

⁵⁵ Derginin elektronik ortamda kopyasının bulunmamasından ötürü röportajın takdim paragrafının haricinde kalan kısmın tamamı olduğu gibi verilmiştir.

hiçbiri ortaya çıkmadı. Sabiha Gökçen ile tanışır mıydınız? Tabii. Annem, teyzem ve Sabiha Gökçen sarayda birlikte vakit geçirirdi. Vefatına kadar görüşürdük de.

Soru- Makbule Hanım'la ilgili neler var hatırlınızda? Makbule Hala hastalanıp Ankara'da hastaneye yattığında, annem yanına giderken beni de götürmüştü. Halam, hep şarkı söylememi isterdi. Sesimi beğenirdi. Sağlığında Münir Nureddin Selçuk'a telefon etmişti benim için. Münir Nureddin Bey özel olarak ilgilendi benimle. İstanbul Radyosu'nun açtığı imtihana girdim. İlk sınavı kazandım. O sıralarda flört ettiğim eşim Hüsnü Anul, İstanbul Radyosu'nda çalışıyordu. Çalışmamı istemediği için ikinci imtihanı kazanmamı engelledi. Amatör olarak kurslara gitmekle yetindim. Evlendikten sonra da çalışmadım, evde oturdum. Ama Atatürk hayatta olsaydı eminim bana yardımcı olurdu. Türk musikisini severdi o çünkü. Onun sözünün karşısında kimse duramazdı.

Soru- Eğitim durumunuz ne? Yeldeğirmeni'ndeki Osmangazi İlkokulu'ndan sonra Kadıköy Kız Ortaokulu'na gittim. Sonra devam edemedim şartlar gereği.

Soru- Kaç kardeşiniz? Dört kardeşiz. Ağabeyim Niyazi Orcay ve ablam Nermin Kanıpak hayatta değil. Ben ve küçük kardeşim Neriman Evyapan varız. Ama o da rahatsız.⁵⁶

Soru- Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusunun soyundan geldiğinizi bilmek size neler hissettiriyor? Tabi gurur verici. Herkese kısmet olmayacak bir şey.⁵⁷

Nevin Anul'un kızı Ayşe Özdamar'ın röportajı annesine nispeten daha kısa bir metin halinde yayınlanmıştır:

“Soru- Ailenizde Atatürk'le ilgili neler konuşulurdu? Anneannem sık sık gidermiş saraya. Nazik bir beyefendi olduğunu söylerdi Atatürk'ün. Bir gün saraydayken kendisinden şarkı söylemesini istemiş. Anneannem gönülsüzmüş ama Atatürk'e karşı gelmesi pek de mümkün olmadığından bir şarkı söylemiş. Biraz dinledikten sonra eliyle durmasını işaret etmiş Atatürk. Beğenmemiş yani sesini. Anneannemin sesi pek güzel değildi gerçekten. Ama zarıfkadı, güzel dans ederdi. Aynı gün müzik eşliğinde dans ederken görünce Atatürk, ‘Bak tamam. Şimdi oldu’ demiş. Mübadele zamanında da Atatürk'ün ‘siz buralara hiç sokmazdım ama ne var ki akrabasınız’ dediği de konuşulurdu.

⁵⁶ Röportajın bu kısmında bir parantez içerisinde Neriman Hanım'ın yoğun bakımda bilgisi olduğu bulunmaktadır.

⁵⁷ Davran & Özcan Tüzüner, a.g.m., s. 24.

Annemin annesi Kanuni soyundan, yani padişah soyundan geldiği için böyle söylemiş.

*Soru- Atatürk'ün soyundan geldiğinizi bugüne kadar hiç gündeme getirdiniz mi? Hiçbir zaman özellikle söylemedik. Sadece çok yakın çevremiz bildi. Biraz da tevazu var tabii. Ayrıcalık ister gibi durup dururken 'Atatürk'ün akrabasıyız' demeyi doğru bulmadık. Ama 13 yaşındaki oğlum Ferhat, bu konuda çok heyecanlı. 'Ben Atatürk'ün neyi oluyorum? Torunu muyum? diye soruyor. Arkadaşlarına söylemek istiyor ama inanmazlar diye endişe ediyor.'*⁵⁸

Dr. Ali Güler yukarıda nakledilen günümüze ulaşan kolu 2013'e kadar ulaştırmaktadır. Salih Efendi'nin ilk eşinden Zeliha, Şevket Hanım ve Reşit dünyaya gelmiştir. İkinci eşi Müberra Hanım'dır. Bu evlilikten uzayan kolu numaralandırarak şöyle sıralar:

“2.2.4. Nafia Orcay, 3.2.4.1. Niyazi Orcay, 4.2.4.1.1. Mustafa Kemal Orcay, 5.2.4.1.1.1. Özgür Orcay, 4.2.4.1.2. Senem Orcay, 3.2.4.2. Nermin Kanıpak, 4.2.4.2.1. Süreyya Kanıpak, 5.2.4.2.1.1. Boraz Kanıpak, 4.2.4.2.2. Süveyda Kanıpak, 5.2.4.2.1.1. Batu Apaydın, 3.2.4.2. Nevin Anul, 4.2.4.3.1. Ayşe Özdamar, 4.2.4.3.2. Emrah Anul, 3.2.4.4. Neriman Evyapan, 4.2.4.4.1. Narin, 5.2.4.4.1.1. Bora, 5.2.4.4.1.2. ?, 4.2.4.4.2. Nilgün, 5.2.4.4.2.1. Berna, 5.2.4.4.2.2. ?, 2.2.5 Vüsat Erbatur⁵⁹, 3.2.5.1. Nesrin Söğütlügil, 4.2.5.1.1. Oytun Söğütlügil, 5.2.5.1.1. Vüsat Söğütlügil, 5.2.4.1.1.2. Selma Serra Söğütlügil, 5.2.5.1.1.3. Nesrin Melis Söğütlügil, 5.2.5.1.2. Ongun Söğütlügil, 5.2.5.1.2.1. Nesrin Deniz Söğütlügil, 5.2.5.1.2.2. Emine Bahar Söğütlügil, 4.2.5.1.3. Yurdun Söğütlügil, 5.2.5.1.3.1. Ayşe Söğütlügil, 4.2.5.1.4. Hasnun Söğütlügil, 2.2.6. Zeynep Altay, 3.2.6.1. Yurdakul Altay, 4.2.6.1.1. Aylin Altay, 4.2.6.1.2. Aysin Altay, 3.2.6.2. Yücel Tosun, 4.2.6.2.1. Murat Tosun, 4.2.6.2.2. Ayda Tosun, 3.2.6.3. Yenigül Tosun, 4.2.6.3.1. Emre Eke, 4.2.6.3.2. Eren Eke, 2.2.7. Kemal Erbatur, 3.2.7.1. Seval Gülenç, 4.2.7.1.1. Halil Gülenç, 3.2.7.2. Salih Erbatur, 4.2.7.2.1. Kemal Erbatur, 4.2.7.2.2. Lale Erbatur, 3.2.7.2. Fuat Erbatur, 4.2.7.3.1. Didem Erbatur, 3.2.7.4. Metin Erbatur, 4.2.7.4.1. Emre Erbatur, 3.2.7.5. Ayşe Yorgancı, 4.2.7.5.1. Mehmet Yorgancı, 4.2.7.5.2. Güneş Yorgancı, 3.2.7.6. Celal Erbatur, 4.2.7.6.1. ?, 2.2.8 Necati Erbatur, 3.2.8.1. Müberra Erbatur, 3.2.8.2. Mustafa Erbatur'dur.”⁶⁰

⁵⁸ A.g.m., s. 22.

⁵⁹ Vüsat Hanım'ın eşi Jandarma Yüzbaşı İsmail Hakkı Bey, İstiklal Harbi'nde şehit düşmesi üzerine Atatürk, Vüsat Hanım ve Kızı Nesrin Söğütlügil'le yakından ilgilenmiştir. Nesrin Söğütlügil'in Teğmen Feridun Söğütlügil'le düğününü Park Otel'de yaptırmış, çiftin masraflarını üstlenmiştir. Güler, *Atatürk'ün...* s. 34.

⁶⁰ Güler, a.g.e. s. 31-38.

Ali Rıza Efendi'nin halası Nimet Hanım'dan günümüze ulaşan kol da şöyledir:

“1.1. İsmail Ağa, 1.2. Hatice, 2.2.1. Münire, 3.2.1.1. Vefik Vassaf, 3.2.1.1. Etem Vassaf, 4.2.1.2.1. Melih Vassaf, 4.2.1.2.2. Gündüz Vassaf, 4.2.1.2.3. Emel Akay, 5.2.1.2.2.1. Ali Akay, 3.2.1.2. Bedri Akan, 4.2.1.3.1. Münüre Akan, 3.2.1.4. Ruhiye Tellioglu, 4.2.1.4.1. Sacit Tellioglu, 5.2.1.4.1.1. İhsan Tellioglu, 5.2.1.4.1.2. Tuğrul Tellioglu, 3.2.1.5. Faika Kula, 4.2.1.5.1. Ergün Kula, 5.2.1.5.1.1. Lale Kula, 4.2.1.5.2. Nedret Tellioglu, 5.2.1.5.2.1. Teoman Başaran, 5.2.1.5.2.2. İhsan Tellioglu, 5.2.1.5.2.3. Tuğrul Tellioglu, 1.3. Fatime, 2.3.1. Hatice, 2.3.2. Nimeti, 3.3.2.1. Sami Atam, 4.3.2.1.1. Dilara Atam, 5.3.2.1.1.1. Berrin Basuter, 6.3.2.1.1.1.1. Pınar Basuter, 5.3.2.1.2. İhsan Atam, 4.3.2.1.2. Nejat Atam, 5.3.2.1.2.1. Ayşe Atam, 4.3.2.1.3. Muazzez Atam, 4.3.2.1.4. Zuhale Çınar, 5.3.2.1.4.1. ? Çınar, 4.3.2.1.5. Kazima Atam, 5.3.2.1.5.1. Hayriye Atam, 5.3.2.1.5.2. Bedia Atam, 5.3.2.1.5.3. Sami Atam, 3.3.2.2. Raşit, 4.3.2.2.1. Hüseyin Atam, 5.3.2.2.1.1. Fevzi Atam, 5.3.2.2.1.2. Metin Atam, 6.3.2.2.1.2.1. Gürel Atam, 5.3.2.2.1.3. Coşkun Atam, 4.3.2.2.2. Vecide Başkoru, 5.3.2.2.2.1. Erkan Başkoru, 5.3.2.2.2.2. Sevinç Özer, 6.3.2.2.2.2.1. Demet Özer, 6.3.2.2.2.2.2. Kemal Özer, 6.3.2.2.2.3. Erşan Başkoru, 6.3.2.2.2.3.1. Cevdet Başkoru, 6.3.2.2.2.3.2. Buket Başkoru, 5.3.2.2.2.4. Onur Başkoru, 5.3.2.2.2.5. Adnan Başkoru, 5.3.2.2.2.6. Nimet Başkoru, 5.3.2.2.2.7. Raşit Başkoru, 4.3.2.2.3. Advie Ülküatam, 5.3.2.2.3.1. Sibel Ülküatam, 5.3.2.2.3.2. Münir Ülküatam, 6.3.2.2.3.2.1. Semih Ülküatam, 2.3.3. Selanikli Mustafa Efendi, 3.3.3.1. Kerime Arslan, 4.3.3.1.1. Akif Arsan, 5.3.3.1.1.1. Kerime Arsan, 5.3.3.1.1.2. Rıza Arsan, 4.3.3.1.2. Zehra Aysan, 5.3.3.1.2.1. Nuşin Gönül, 5.3.3.1.2.2. Tülin Aysan, 4.3.3.1.3. Feyzi Arsan, 5.3.3.1.3.1. Süheyla Arsan, 5.3.3.1.3.2. Necla Arsan, 3.3.3.2. Raşit Ülküatam, 4.3.3.2.1. Münir Ülküatam, 5.3.3.2.1.1. Sibel Ülküatam, 5.3.3.2.1.2. Semih Ülküatam, 3.3.3.3. Halil Ülküatam, 4.3.3.3.1. Sönmez Ülküatam, 4.3.3.3.2. Sema Ülküatam, 3.3.3.4. Şahap Ülküatam, 4.3.3.4.1. Tezer Ülküatam, 5.3.3.4.1.1. Yüdü, 6.3.3.4.1.1.1. Manolya, 6.3.3.4.1.1.2. Alara, 6.3.3.4.1.1.3. Tauna, 4.3.3.4.1. Mustafa Ülküatam, 3.3.3.5. Kerime Hoşgör, 4.3.3.5.1. İsmet Hoşgör, 4.3.3.5.2. Sevim Suner, 3.3.3.6. Nerime Erenay, 4.3.3.6.1. Günelay Erenay, 4.3.3.6.2. Coşkun Erenay, 4.3.3.6.3. Gülay Koral, 5.3.3.6.3.1. Şebnem Koral, 4.3.3.6.4. Tuncay Erenay, 5.3.3.6.4.1. Çınay Erenay, 4.3.3.6.5. Okay Erenay, 5.3.3.6.5.1. Nuray Erenay, 5.3.3.6.5.2. Yavuz Erenay, 3.3.3.7. Vedia Hatipoğlu, 4.3.3.7.1. Atilla Hatipoğlu, 4.3.3.7.2. Rabia Kısa, 5.3.3.7.2.1. Salim Kısa, 1.4. Kaniye'dir.”⁶¹

⁶¹ A.g.e. s. 38-43.

Atatürk'ün anne tarafıyla ilgili şecereleler baba soyuna kıyasla daha az bilgi içermektedir. Atatürk'ün anne tarafından günümüze ulaşan soyu ile ilgili Ufuk Ertan'ın bir yazısı mevcuttur. Ufuk Ertan, Hatay Dörtöl'a giderek burada sözlü tarih çalışması da yapmıştır. Ancak yazısının girişindeki bilgi yanlışlığı, yazının insicamını bozmaktadır. Ufuk Ertan, Atatürk'ün dayıoğlu Abdurrahman Aldırma'yı – dayısı Hasan Efendi'nin oğlu- Atatürk'ün dayısı olarak aktarmıştır. Bu bilgi yanlışlı hatalar zincirinin başlangıcıdır.⁶²

Yukarıda da değinildiği üzere Atatürk'ün dayıoğlu Abdurrahman Aldırma'dır. Atatürk'ün sağlığında Haydarpaşa Tren İstasyonu şefidir. Sonrasında Hatay Dörtöl'a tayin olmuştur. Emekli olduktan sonra Dörtöl'a yerleşmiştir. Metin, Melih ve Mete isminde üç çocuğu olan Aldırma, burada Atatürk'e hediye edilen portakal bahçesi ve bağ evine göz kulak olmuştur. Ali Güler'in *Atatürk'ün Saklanan Şeceresi* kitabının yayınlandığı 2013 tarihinde Abdurrahman Aldırma'nın en büyük erkek torunu Feyzullah Aldırma'nın hayatta olduğu ve İskenderun'da ikamet ettiği bilgisine erişilmektedir.⁶³ Güler, Aldırma ailesinin fertlerini numaralandırarak şöyle sıralamaktadır:

“5.1.1.4.1.1. Metin Aldırma, 6.1.1.4.1.1.1. Feyzullah Aldırma, 6.1.1.4.1.1.2. Figen Aldırma, 5.1.1.4.1.2. Melih Aldırma, 6.1.1.5.1.2.1. Hasan Aldırma, 6.1.1.4.1.2.2. Sadullah Aldırma, 6.1.1.4.1.2.3. Ayşe, 6.1.1.4.1.2.4. Funda, 5.1.1.4.1.3. Mete Aldırma, 6.1.1.4.1.3.1. Serap Kuzulu (Abdurrahman Aldırmanın en büyük hanım torunu) 7.1.1.4.1.3.1.1. Ağca Kuzulu, 7.1.1.4.1.3.1.2. Hatice Kuzulu, 6.1.1.4.1.3.2. Zeynep, 6.1.1.4.1.3.3. Aburrahman Aldırma, 4.1.1.4.2. Hatice Sümer (Atatürk'ün dayı kızı, Hasan Efendi'nin kızı)”⁶⁴

ATATÜRK'ÜN DOĞUM GÜNÜ ÜZERİNE İDDİALAR

Ali Rıza Efendi ile Zübeyde Hanım'ın dördüncü çocukları olarak dünyaya gelen Mustafa'nın nüfus kaydına, Rumî takvimle 1296 yılı yazılmıştır.⁶⁵ Atatürk'ün doğum tarihinin ay ve gün hali, o yıllarda gelenek üzerine Ali Rıza Efendi tarafından evdeki Kur'an-ı Kerim'in iç kapağına yazılmıştır. Ancak bu Kur'an-ı Kerim'in kaybolması nedeniyle ay ve gün bilgisi muğlak kalmıştır. Doğum tarihinin tespit edilebileceği askeri okul belgelerinde de doğum tarihi ve yeri '*Selanik, 1296*' ile sınırlıdır. Milli Mücadele'de muhalefetin hazırladığı seçim kanunundaki değişiklik tasarısına

⁶² Yazı için bkz: <https://www.xing.com/communities/posts/atatuerkuen-dayisi-ve-yasayan-akrabalari-1005084312> (Son erişim: 21.01.2021)

⁶³ A.g.e., s.49.

⁶⁴ A.g.e., s. 49-50.

⁶⁵ Turan, a.g.e., s. 15.

karşı⁶⁶ Ankara Belediye Meclisi tepki olarak kendisini Hacıbayram Mahallesi nüfusuna (Hane/Ev no: 161/1) kaydetmiştir.⁶⁷ 1923 yılında Latife Uşaklıgil ile evlenirken aldığı nüfus kaydında da doğum tarihi sadece yıl olarak 1296 şeklindedir. Evliliği sonrasında nüfusta ikametgahı İzmir olarak kaydedilmiş ve kendisine fahri hemşerilik payesi verilmiştir.⁶⁸ Atatürk'ün İzmir haricinde Erzurum, Ankara, Rize, Diyarbakır ve Gaziantep şehirlerinden de fahri hemşeriliği bulunmaktadır.⁶⁹ Atatürk için en ayrıntılı nüfus belgesi, Osmanlı saltanatına son verilmesi üzerine Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti tarafından vatandaşlara düzenlenen nüfus cüzdanıdır. 27 Mart 1923'de verilen cüzdanda Ankara nüfusuna kayıtlı olduğu ve Hacıbayram Mahallesi 161/1 numaralı evde oturduğu belirtilmektedir. Fiziksel özellikleri, ismi, baba adı ve oturduğu yer, anne adı ve oturduğu yer, medeni durumu ve meslek bilgisi olan nüfus cüzdanında doğum tarihi 1296'tır.⁷⁰ Harf inkılabı sonrasında verilen nüfus cüzdanının akıbeti bilinmemektedir. Soyadı Kanunu'ndan sonra düzenlenen yeni nüfus cüzdanında doğum yılı 1881'dir.⁷¹

Miladi takvimin kabulünden sonra doğum tarihinin yılı ile ilgili bazı görüş farklılıkları çıkmıştır. Rumî 1296 yılı, miladi takvimde 13 Mart 1880 – 12 Mart 1881 yılları arasındaki döneme denk gelmektedir.⁷² Resmi nitelikteki yayınlarda 1880 yılı kullanılmaya başlamıştır. Yusuf Hikmet Bayur'un 'Atatürk Hayatı ve Eseri' kitabının birinci bölümündeki başlıkta doğum tarihi 1880 olarak verilmektedir.⁷³ Başlıktaki 1880 tercihiyle beraber bölümün içeriğinde Atatürk'ün doğum yılı olarak Rumî 1286 yılını vermekte bunun da 1880/1881 arasına denk geldiğini ifade etmektedir.⁷⁴ Prof. Dr. Ünsal Yavuz,

⁶⁶ Bu tasarı ile TBMM'de milletvekili seçilebilme şartı olarak doğum yerinin mütareke sonrası sınırlar içerisinde olması ya da beş süreyle bir seçim bölgesinde ikamet edilmesi teklif ediliyordu. Mustafa Kemal'in doğum yeri olan Selanik, Balkan Savaşı neticesinde vatan sınırlarından ayrı düşmüştür. Doğum yerinin vatan topraklarının haricinde kaldığı tarihten itibaren sırasıyla 1913'de Bulgaristan'da Sofya Büyükelçiliği'nde Ataşemiliter, 1915'de Çanakkale Cephesi'nde, 1916'da Doğu Cephesi'nde, 1917'de Suriye Cephesi'nde ve Karlsbad'da, 1918'de tekrar Suriye Cephesi'nde vazifede bulunan Atatürk, 1919'da Milli Mücadele'yi başlatmak için Samsun'a çıkmasının akabinde Amasya, Erzurum, Sivas ve Ankara'da bulunmuş, söz konusu teklife karşı vatan hizmetinde bulunmasından ötürü beş yıl süreyle aynı seçim bölgesinde ikamet edememiştir. Tasarı, TBMM'de tepkiler eşliğinde reddedilmiştir.

⁶⁷ Turan, *a.g.e.*, s. 15; Güler, *Benim Ailem...*, s. 51.

⁶⁸ Turan, *a.g.e.*, s. 16.

⁶⁹ *A.g.e.*, s. 16.

⁷⁰ *A.g.e.*, s. 17.

⁷¹ *A.g.e.*, s. 17.

⁷² Sadi Borak, "Atatürk'ün Biyografisinde Yapılan Yanlışlıklar", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Kasım 1984, c. 1, S. 1, s. 279.

⁷³ Bayur, *a.g.e.*, s. 1.

⁷⁴ *A.g.e.*, s. 7.

Atatürk İmparatorluk'tan Milli Devlete kitabında, Atatürk'ün doğum tarihini 1881 yılı yazmaktadır.⁷⁵ Atatürk biyografilerinin bazılarında 1880 yılı yazılı olmasına karşın Atatürk'ün 1881 yılını kabul ettiği, Mütareke döneminde İstanbul Şişli'deki evde gerçekleşen bir toplantıdan anlaşılmaktadır. Rauf Orbay ve Ali Fuat Cebesoy'la bir arada geçen toplantıda Atatürk, 1882 doğumlu Cebesoy'a takılarak '*Rauf Bey'le ben senin ağabeyin sayılırız. Çünkü ikimiz de senden birer yaş büyüğüz*' demiştir.⁷⁶ Atatürk'ün doğum tarihinin gün ve ay hanesindeki belirsizliği ile ilgili görüşünü yansıtan iki anekdot bulunmaktadır. Münir Hayri Egelî'nin Bilinmeyen Yönleriyle Atatürk kitabında şöyle bir anı nakledilmektedir:⁷⁷

*"Bilmem dikkat ettiniz mi? Büyük Ata'nın nüfus kağıdında yalnız doğum yılı yazılıdır, ne gün ne de ay yoktur. Halbuki rahmetli annesinin daima okuduğu bir mushafın kenarında doğum gün ve saati yazılı imiş. Bunu Ankara Belediyesinden bir gün şahsen gidip nüfus kağıdı almaya hazırlanırken kendisine hatırlattılar: Sene yetişir, dedi, yoksa bir gün gelir, doğum günümü kutlamaya kalkarlar, sonra padişahlara benzerim."*⁷⁸

Diğer anekdotta ise Atatürk'ün doğum tarihindeki gün ve ay hanesindeki belirsizliği açıklar niteliktedir. Cebesoy Atatürk'ün annesi Zübeyde Hanım'dan dinlediğini şöyle nakleder: "*Babası Ali Rıza Efendi, Paşamın doğumunu evimizdeki iki Kur'an-ı Kerim'den birine kaydetmişti. Fakat kocam vefat ettiği zaman başucunda yalnız bir Kur'an-ı Kerim vardı ve onda da hiçbir yazı yoktu. Belki kayıtlı Kelam-ı Kadimi devam ettiği camideki hocalardan birine hediye etmiş olacak.*"⁷⁹

Enver Behnan Şapolyo, 1922 yılında Zübeyde Hanım'la görüşme imkanı bulmuş ve kendisine Atatürk'ün doğum tarihini sormuştur. Zübeyde Hanım Şapolyo'ya; '*O zaman ki Hamidiye kayıtlarına gün ve ay yazılmaz. Yalnız yıl yazılırdı. Ben oğlum Mustafa'yı erbain soğukları devam ederken doğurdum. Bu doğum benim aklımda kaldığına göre 23 Kanunuevvel 1296 tarihlerine düşmektedir*' demiştir.⁸⁰ Şapolyo, 23 Kanunuevvel 1296'yı 23 Aralık 1880 olarak çevirirken Faik Reşit Unat, 7 Ocak 1881 olarak

⁷⁵ Ünsal Yavuz, *Atatürk İmparatorluktan Milli Devlete*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, s. 15.

⁷⁶ Ali Fuat Cebesoy, *Sınıf Arkadaşım Atatürk*, İnkılâp Kitabevi, 1998, s. 12.

⁷⁷ Metin düzeltilmeden iktibas edilmiştir.

⁷⁸ Egelî Münir Hayri, *Bilinmeyen Yönleriyle Atatürk*, Berikan Yayınları, Ankara 2001, s. 2.

⁷⁹ Cebesoy, *a.g.e.*, s. 12.

⁸⁰ Behnan Şapolyo, *Kemal Atatürk ve Milli Mücadele Tarihi*, Rafet Zaimler Yayınevi, İstanbul 1958, s. 17.

göstermektedir.⁸¹ Bu iki tarihte de hesaplama hatası vardır. Rumî takvim ile miladi takvim arasında 13 günlük bir fark bulunmaktadır. 23 Kanunievvel 1880 tarihinin miladi takvimdeki karşılığı 4 Ocak 1881'dir.⁸² 4 Ocak 1881 tarihinin, annesi Zübeyde Hanım'ın aktardığı bilgilerden yola çıkılarak tespit edilmiş olması şüphesiz kesinlik kazandırmaktadır.

Atatürk, 19 Mayıs'ı doğum günü olarak kendisi seçmiştir.⁸³ 19 Mayıs'ı seçmesiyle ilgili aktarım farklılıkları vardır. 19 Mayıs 1932'de Reşit Saffet Atabinen'in Atatürk'e hitaben 'doğum gününüzü kutlarım' şeklinde bir telgraf çekmesi Atatürk'ü memnun etmiştir. Temmuz 1932'de Türk Tarih Kurumu'nun ilk kongresinde Aydın Halkevi'nin bir 'Gazi Günü'⁸⁴ tespit etmek istemesi üzerine Atatürk; 'Bana onu sormayınız, ben doğduğum günü bilmiyorum, Samsun'a çıktığım günü yapınız' demiştir.⁸⁵ Afet İnan'ın Atatürk Hakkında Hatıra ve Belgeler kitabında Atatürk'ün 19 Mayıs'ı seçmesi İngiltere Büyükelçiliği'nin talebi üzerine gerçekleştirildiği aktarılmaktadır.⁸⁶ İngiltere Kralı VIII. Edward'ın Atatürk'ün doğum gününü kutlamak istemesi üzerine İngiliz Büyükelçiliği, Türk Hariciye Vekâletine başvurmuş, 12 Kasım 1936 tarihli bir yazı ile Atatürk'ün doğum günü 19 Mayıs 1881⁸⁷ olarak bildirilmiştir.⁸⁸ Atatürk'ün genel sekreteri Hasan Rıza Soyak, Selanik'te Zübeyde Hanım'ı tanıyan yaşlı kadınlarla görüşmeler yaparak Atatürk'ün ilkbaharda doğduğunu teyit ettiklerini iddia etmiştir.⁸⁹ Ancak 19 Mayıs'ın kabulü halinde resmi kayıtlarla çelişki meydana gelmektedir. Zira 19 Mayıs 1881, Rumî 7 Mayıs 1297 tarihine tekabül etmektedir.⁹⁰

Doğum yılına dair son olarak Mehmet Ali Öz, 1877 tarihini iddia etmektedir. Öz, Zübeyde Hanım'ın dul ve yetim maaşı almak için verdiği dilekçe ile Ali Rıza Efendi'nin emeklilik belgelerini kıyaslayarak Atatürk'ün

⁸¹ Eren Akççek, *Atatürk'ün Sağlığı, Hastalıkları ve Ölümü*, İzmir Güven Kitabevi, İzmir 2005, s. 7.

⁸² Aydemir, *a.g.e.*, s. 32; Güler, *Sarı Mustafa'm...*, s. 111.

⁸³ Cebesoy, *a.g.e.*, s. 12.

⁸⁴ Eren Akççek, Tarih Kongresi'nin sonunda, 8 Temmuz 1932 günü Marmara köşkünde, tarih öğretmenlerinden birinin doğum gününü kutlamak için sorması üzerine Atatürk'ün 'Samsun'a çıktığım günü kutlayın' dediğini aktarmaktadır. Akççek, *a.g.e.*, s. 8.

⁸⁵ Bayur, *a.g.e.* s. 7.

⁸⁶ Afet İnan, *Atatürk Hakkında Hatıra ve Belgeler*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1984, s. 7; Afet İnan, "M. Kemal Atatürk'ün Doğumunun 100. Yıldönümü (19 Mayıs 1981) Türk Tarih Kurumu'nun Kuruluşunun 50. Yıl Dönümü (15 Nisan 1981)", *Belleten*, c. XLIV, Ekim 1980, S: 176, s. 641.

⁸⁷ İnan, bu cevabın belge numaralarını içeren bir matbu kopyasını yayınlamıştır. Bkz: İnan, *a.g.e.*, s.7

⁸⁸ Bu tarihin kabulü de başka bir hataya sebebiyet vermiş, 19 Mayıs 1881 tarihi, Rumî 1297'ye denk geldiği için Atatürk'ün ilk nüfus kayıtlarıyla çelişmiştir. Borak, *a.g.m.*, s. 279.

⁸⁹ Sönmez, *a.g.e.*, s. 25.

⁹⁰ Güler, *Sarı Mustafa'm...*, s. 111.

1893 yılında 16 yaşında olduğunu, bu durumda doğum tarihinin 1877 olması gerektiğini açıklamıştır.⁹¹ Mehmet Ali Öz, Dr. Ali Güler'in "Atatürk'ün doğum tarihi 4 Ocak 1881'dir" ifadesine karşı reddiye mahiyetindeki satırlarına karşılık Güler 'Benim Ailem Atatürk'ün Saklanan Ailesi' kitabında yanıt vermiştir. Ali Rıza Efendi'nin vefatı 23 Mayıs 1886'dır, Zübeyde Hanım dul ve yetim maaşı için dilekçesini 17 Ağustos 1893'te vermiştir. Selanik Vilayeti 9 Eylül 1893'te hizmet cetveli hazırlayarak işlemlere başlamış, dosya 8 Ocak 1894'te karara bağlanmıştır. Zübeyde Hanım'a 30 kuruş, çocukları Mustafa'ya, Makbule'ye ve Naciye'ye 30'ar kuruş aylık ödenmesine karar verilmiştir.⁹² Belgenin maaş dökümünün bulunduğu hesap tezkeresinin ikinci sayfasında 'mahdumu Mustafa Efendi'ye Maaşı: 30 "Sinni (yaşı) 16, yirmi yaşını ikmalinde veya hind-i tavzifinde kat olunmak şartıyla' yazmaktadır. Belge tarihinin 8 Ocak 1894 olmasından ötürü, Atatürk'ün 16 yaşında olduğunu gösteren maaş dökümüyle 1877 yılı ortaya çıkmaktadır. Bu noktada Güler, bütün resmi kayıtların 1296 yılını işaret ederken sadece maaş dökümünden hareket edilmesini şüpheli bulmaktadır. Atatürk'ün eğitim hayatının bütün basamaklarında okullara giriş ve mezuniyet yıllarının sabit olması da göz önüne alındığında, babasının ölümünden 7 yıl sonra maaş bağlanması için verilen dilekçede işlem yapan memurun yazım yanlış yapması muhtemeldir.⁹³

YABANCI YAZARLARIN ESERLERİNDE ATATÜRK'ÜN DOĞUM TARİHİ

Atatürk hakkında yabancı yazarlar da biyografiler kaleme almıştır. Birçok dilde yazılan bu biyografilerin bazıları Türkçeye tercüme edilerek Türkiye'de de yayınlanmıştır. İspanyol yazar Jorge Blanco Villalta'nın İspanyolca kaleme aldığı, William Campbell tarafından İngilizceye çevrilerek Türk Tarih Kurumu tarafından İngilizce ilk baskısı 1979 yılında yapılan *Atatürk* kitabı, bugüne değin üç baskı yapılmıştır. Son baskısı 2014 senesine ait olan kitaba araştırmacılar, 2020 yılında pandemi nedeniyle Türk Tarih Kurumu tarafından elektronik ortama açılmasıyla erişilebilmektedir. 2003 senesinde hayatını kaybeden Villalta, eserinde Atatürk'ün doğum tarihini sadece yıl olarak 1881 şeklinde vermektedir.⁹⁴ Babası aslen Venedikli, annesi Osmanlı Devleti'nde Fransa Büyükelçisi Jean-Baptiste Robly'nin torunu olan

⁹¹ Öz, a.g.e., s. 225-247.

⁹² Güler, *Benim Ailem...*, s. 185.

⁹³ Güler, a.g.e. s. 188-189.

⁹⁴ Villalta, Jorge Blanco, *Atatürk*, Translated from Spanish by William Campbell, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014, s. 5.

gazeteci Michel Guglielmo William Sperco, 1958 yılında Fransızca kaleme aldığı *Mustapha Kemal Atatürk* kitabı, emekli büyükelçi Zeki Çelikkol tarafından Türkçeye çevrilerek 2001 yılında Bilgi Yayınevi tarafından neşredilmiştir. Çeviri sonrası *Mustafa Kemal Atatürk 1881-1938* başlığıyla okurlara sunulan kitapta Sperco, Atatürk'ün doğum tarihini metinde (Hicrî 1296) 1882 olarak vermektedir.⁹⁵ Bu tarihe bir dipnot atılarak Atatürk'ün doğum tarihinin 1881 olarak kabul edildiği çevirmen notunda yer almaktadır.

Atatürk hakkında yazılan bir diğer biyografi, İtalyan yazar f. Perrone Di San Martino'nun Torino'da 1930 yılında kaleme aldığı *Un Dittatore Asiatico Mustafa Kemal il Vittorioso* isimli eseridir. İlk kez 1955 yılında Hikmet Uçar tarafından Türkçeye tercüme edilerek Nurgök Matbaası'nda 'Yabancı Gözü ile Atatürk Serisi'nde yayınlanmıştır. Birçok yayınevi tarafından– İnkılap, Kamer vs.- farklı tarihlerde basılan eserde Di San Martino, Atatürk'ün doğum tarihini 1881 olarak vermektedir.⁹⁶ Atatürk'ün sağlığında yayınlanıp bizzat tarafından incelenen bir eser ise Milli Mücadele'de İstanbul'da Intelligence Service'a bağlı olarak faaliyet gösteren Yüzbaşı H.C. Armstrong'un kaleme aldığı *Grey Wolf*'tur.⁹⁷ Bozkurt olarak çevrilen kitapta Atatürk'e hakaretimiz ifadeler yer aldığı gerekçesi ile kitabın Türkiye'ye girişi yasaklanmıştır.⁹⁸ Atatürk kitabı getirterek okutturmuş, kitapta yer alan hakaretimiz ifadelere tarihî şahsiyetinin olgunluğuyla yaklaşarak önemsememiş ancak bilgi hataları ile yanlışlıklar içeren iddiaları, Akşam gazetesi baş yazarı Necmeddin Sadak'a dikte ettirdiği notlarla yanıtlamıştır.⁹⁹ Sadak, gazetesindeki köşesinde dörtte üçü Atatürk'e ait satırlarla Armstrong'un menfi iddialarına cevap vermiştir. Kitabın üzerindeki yasak DP iktidarında da devam etmiş, Peyami Safa tarafından 1955 yılında üçte biri çevrilebilmiştir.¹⁰⁰ Emil Lenygel'in sunuşu ve Gül Çağalı Güven'in tercümesi ile 1996 yılında Arba yayınları tarafından ilk kez Türkçe basılan eser, Kadıköy 4. Sulh Ceza Mahkemesi'nin 31.1.1997 ve 1997/23 müteferrik numaralı kararına göre 5816 sayılı kanuna aykırı kısımlar çıkarılarak yeni baskılar yapmıştır. Yayıncılıkta metodoloji gereği, sunuş yazısının kitap metninin önünde yer aldığı göz önünde tutulursa, Lenygel'in sunuşunun öncesinde bulunan ve yazara mı çevirmene mi ait

⁹⁵ Willy Sperco, *Mustafa Kemal Atatürk 1881 – 1938*, çev. Zeki Çelikkol, Bilgi Yayınevi, Ankara 2001, s. 14.

⁹⁶ Di San Martino, F. Perrona, *Ön Asya Diktatörü Mustafa Kemal ve Zaferleri*, yay.haz. Enver Sedat Akaltın, Kamer Yayınları, İstanbul 1998, s. XI.

⁹⁷ Sadi Borak, *Atatürk'ün Armstrong'a Cevabı*, Kırmızı Beyaz Yayınları, İstanbul 2004, s. 21.

⁹⁸ Borak, a.g.e., s. 28.

⁹⁹ A.g.e., s. 28.

¹⁰⁰ Armstrong, H.C., *Bozkurt Kemal Atatürk'ün Yaşamı*, çev. Gül Çağalı Güven, Arba Yayınları, İstanbul 2000, s. X.

olduğu belirsiz olan giriş kısmında¹⁰¹ Atatürk'ün doğum yılı 1881'dir.¹⁰² Yazarın kaleme aldığı birinci bölümde Atatürk'ün doğum tarihi ile ilgili bir veri bulunmamaktadır.¹⁰³

Mustafa Kemal Atatürk'ün ilk biyografisi niteliği taşıyan eser, Mısır'da Emin Muhammed Said ve Kerim Halil Sabit tarafından 1922 yılında kaleme alınan *Siret-i Mustafa Kemal Paşa ve Tarih ül-Hareke el-Türkiye el-Vataniye fi Aanadol'*dur.¹⁰⁴ Kitabı Prof. Dr. Zekeriya Kurşun, 2010 yılında Türkçeye tercüme ederek, tercüme ve tıpkı basım olarak iki bölümden mürekkep, Gazi *Mustafa Kemal Paşa'nın Hayatı Anadolu'da Türk Milli Mücadelesi* başlığıyla Doğan Kitap'tan neşretmiştir. Kitap, Milli Mücadele'nin nihai zafere ulaştığı Büyük Taarruzla tamamlanmaktadır. Henüz cumhuriyetin ilanından önceki bir tarihe ait olması nedeniyle eser, tarihi önem arz etmektedir. Yazarlar, Atatürk'ün doğum tarihini (Hicrî 1298) 1880 yılı olarak yazmaktadırlar.¹⁰⁵ Kurşun, bu ifadeye bir dipnot ilave ederek Atatürk'ün doğum yılını ilk biyografilerde 1880 olarak verildiğini açıklamaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ellinci yıl dönüm dolayısıyla 1973 yılında Bulgar gazeteci yazar Paraşkev Paruşev, *Atatiurk: Diktatorut Demokrat* kitabını kaleme almıştır. Orijinali Sofya'da yayınlanan eser, aynı yıl Naime Yılmaer tarafından Türkçeye çevrilmiş ve Türkiye'de *Demokrat Diktatör Atatürk* adıyla yayınlanmıştır. Seneler içerisinde muhtelif yayınevleri tarafından yayınlanan eserde -Etkin Yayınevi, Kentkitap Yayınları vs.- Atatürk'ün doğum tarihine ilişkin bir veri yoktur.¹⁰⁶

Atatürk hakkında Almanya'da yayınlanmış biyografilere baktığımızda incelenen ilk eser, 1935 yılında Stuttgart'ta Hanss Froembgen'in kaleme aldığı *Kemal Atatürk: Soldat und Führer*'dir.¹⁰⁷ Türkçe tercümesi yayınlanmayan kitap Kenneth Kirkness tarafından İngilizceye tercüme edilmiştir. *Kemal Ataturk A Biography* adıyla Jarrols yayınlarından basılan

¹⁰¹ Giriş kısmında yazar dolaylı bir anlatım yaparak 1877 yılında Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne harp ilan ettiğini belirtmekte, bu tarihten dört yıl sonra Mustafa Kemal'in doğduğunu aktarmaktadır.

¹⁰² Armstrong, *a.g.e.*, s. XIII.

¹⁰³ *A.g.e.*, s. 2.

¹⁰⁴ Emin Muhammed Said & Kerim Halil Sabit, *Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Hayatı*, çev. Zekeriya Kurşun, Doğan Kitap, İstanbul 2010, s. 9.

¹⁰⁵ Said & Sabit, *a.g.e.*, s. 15.

¹⁰⁶ Bu çalışmada 2007 yılında Kentkitap Yayınlarından basılan nüsha incelenmiştir. Atatürk'ün çocukluk yıllarını aktaran bölümde doğum tarihine dair bir ifade yoktur. Bkz: Paruşev, Paraşkev, *Demokrat Diktatör Atatürk*, çev. Naime Yılmaer, Kentkitap Yayınları, Ankara 2007, s. 21-28.

¹⁰⁷ Stefan Ihrig, *Naziler ve Atatürk*, çev. Ahmet Fethi Yıldırım, Alfa Yayınları, İstanbul 2015, s. 185.

kitabın Atatürk'ün annesi, eşi ve okul yaşamı ile ilgili bilgiler yer alırken - doğum yerinin Selanik olduğu vs.- doğum tarihi ile ilgili ifade bulunmamaktadır.¹⁰⁸ İncelenen diğer eser, Türkçeye de çevrilen, Alman tarihçi Prof. Dr. Herbert Melzig'in¹⁰⁹ Frankfurt am Main'de 1937 yılında neşrettiği, *Kamâl Atatürk: Untergang und Aufstieg der Türkei*'dir.¹¹⁰ İlk kez 1941 yılında Türkçeye çevrilen eser, Ahmet Arpad'ın tercümesiyle *Kemal Atatürk Osmanlı'nın Çöküşü, Türkiye'nin Dirilişi* başlığıyla 2011 yılında Alfa yayınları tarafından basılmıştır.¹¹¹ Melzig, Atatürk'ün doğum tarihini 1881 olarak vermektedir.¹¹² Çağdaşı olan bazı yazarların 1880 ve 1882 tarihlerini verdiği göz önüne alınırsa Melzig'in 1881 yılını vermesi dikkate değerdir. Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı coğrafyasında vazife yapmış Alman subay Hans Guhr, hatıralarını *Als türkischer Divisionskommandeur in Kleinasien und Palätina* kitabında yazmıştır. Doğrudan Atatürk biyografisi olmayan kitap Eşref Bengi Özbilen'in Türkçeye tercümesiyle Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları'ndan *Anadolu'dan Filistin'e Türklerle Omuz Omuza* başlığıyla yayınlanmıştır. Guhr, 4 Nisan 1917 tarihinde Atatürk'le tanıştıkları fasılda yaşını 38 olarak yazmakta, dolaylı yoldan 1879 yılını vermektedir.¹¹³ Klaus Kreiser tarafından 2008 yılında '*Atatürk. Eine Biographie*' isimli bir kitap kaleme alınmıştır. Kitabın künyesinde Türkçe tercümesinde Alman Dış İşleri Bakanlığı tarafından desteklenen Goethe Enstitüsü'nün katkılarının olduğu belirtilmektedir. Dilek Zaptçioğlu tarafından Türkçeye tercüme edilen kitap, '*Atatürk Bir Biyografi*', adıyla 2010 yılında İletişim yayınları tarafından

¹⁰⁸ İlgili bölümleri "Zubeide Hanu, Mother of Kemal Ataturk", "Kemal Ataturk with his wife, Latifeh Hanum" ve "Kemal Ataturk Attends a School Hour" bölümleridir. Hanss Froemberg, *Kemal Ataturk A Biography*, Translated from the German by Kenneth Kirkness, Jarrolds Publishers, London 1937, s.32-62.

¹⁰⁹ Melzig hakkında bkz: Zeki Cemil Arda, "Herbert Melzig" maddesi, Atatürk Araştırma Merkezi Atatürk Ansiklopedisi, url adresi: https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/Herbert_Melzig (Son erişim: 21.01.2021)

¹¹⁰ Ihrig, *a.g.e.*, s.183.

¹¹¹ Ahmet Arpad tarafından kaleme alınan önsözde Melzig'ten nakledilen bir anı, bu çalışmanın konusu olmamakla beraber önemlidir. Bu çalışmada da istifade edilen Stefan Ihrig'in kitabında, Nazi Almanyası'nın Atatürk'e öykünmesi konusu ele alınmaktadır. Ihrig'in kitabında Melzig'in de çalışmaları bahis mevzusudur. Ancak Ihrig, Melzig'in çalışmalarını, Nazi eksenli yayınlar kabilinde tutarken, Melzig, 1943 yılında kendisinin kaleme aldığı Atatürk Bibliyografyası'nın Gestapo tarafından toplatılarak imha edildiğini açıklamıştır. Melzig buna gerekçe olarak, Nazi yönetiminin Türkiye'nin Almanya lehine dış politika sergilememesi üzerine gerçekleştirdiğini göstermiş, kendisinin kitabına böyle bir yasak gelmesinden ötürü memnuniyet duyduğunu belirtmiştir. Herbet Melzig, *Kemal Atatürk Osmanlı'nın Çöküşü, Türkiye'nin Dirilişi*, çev. Ahmet Arpad, Alfa Yayınları, İstanbul 2011, s. XI.

¹¹² Merzig, *a.g.e.*, s. 3.

¹¹³ Hans Guhr, *Anadolu'dan Filistin'e Türklerle Omuz Omuza*, çev. Eşref Bengi Özbilen, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s. 99-100.

yayınlanmıştır. Kreiser, Atatürk'ün doğum tarihi olarak '1880-1881 kışı yahut 1881 baharı' ifadesini kullanmaktadır.¹¹⁴

İtalyan tarihçi Fabio L. Grassi'nin eseri, *Atatürk, il Fondatore della Turchia Moderna*'nın ilk baskısı 2008 yılında Roma'da Salerno Editrice S.r.l. tarafından yayınlanmıştır. Eren Yücesan Cendey tarafından Türkçeye çevrilen kitap, 'Atatürk' adıyla ve Prof. Dr. Zafer Toprak'ın sunumuyla Turkuvaiz Yayınları'ndan 2009 yılında basılmıştır. Toprak'ın sunumunda Atatürk hakkında İngilizce, Fransızca, Almanca, İspanyolca ve Rusça biyografiler yayınlanırken Grassi'nin İtalyanca Atatürk biyografisi eksikliğini doldurduğunu belirtmektedir.¹¹⁵ Grassi'nin '1. Bilinmeyen Yıllar, Tarihi Dakikalar' başlıklı ilk bölümdeki ifadeleri dikkat çekicidir;

"Bu kitabın kahramanının adı başlangıçta Mustafa idi, sonra sırasıyla Mustafa Kemal, Mustafa Kemal Paşa, Gazi Mustafa Kemal, sonra Kâmal Atatürk ve nihayet Kemal Atatürk oldu. Mustafa Kemal, Selanik'te, yaşlı Osmanlı İmparatorluğu'nun huzurlu rehabeti içinde, kesinlikle gösterişli olmayan sade bir evde doğdu; doğumunun sadece günü, saati, dakikası değil, ayı ve hatta kesin olarak yılı da bilinmiyor"¹¹⁶

İkinci bölümde ise 'Mustafa'nın büyük olasılıkla doğmuş olduğu 1881 yılı, Osmanlı İmparatorluğu'nun ağır bir aşağılanmaya maruz kaldığı yıldır.' ifadesi yer almaktadır.¹¹⁷ Türkiye'de yüksek baskı sayılarına erişen bir diğer Atatürk biyografisi, Lord Kinross'un eseri, *Atatürk Bir Milletten Yeniden Doğuşu*'dur. Orijinal adı, Atatürk: The Rebirth of a Nation olan kitabın telif hakları, Altın Kitaplar Yayınevi tarafından International Literary Agency'den alınmıştır. Kinross'un Türkiye ve İngiltere'deki birçok önemli arşivden istifade ederek kaleme aldığı kitabın Türkçe tercümesi, Necdet Sander tarafından yapılmıştır. Kinross, Atatürk'ün doğum tarihini 1881 yılı olarak vermektedir.¹¹⁸ Atatürk hakkında İngilizce biyografiler arasında incelenen diğer çalışma da Anrew Mango'nun 1999 yılında John Murray Publishers tarafından yayınlanan *Atatürk – The Biography of the Founder of Modern Turkey*'dir. Türkiye'de ilk kez Sabah Yayınları tarafından 2000 yılında basılan kitabın Türkiye yayın haklarını 2004 yılında Remzi Kitabevi alarak Füsün Doruker'in Türkçeye tercümesiyle *Atatürk Modern Türkiye'nin Kurucusu*

¹¹⁴ Klaus Kreiser, *Atatürk Bir Biyografi*, çev. Dilek Zaptçioğlu, İletişim Yayınları, İstanbul 2010, s. 16

¹¹⁵ Grassi, Fabio L., *Atatürk*, çev. Eren Yücesan Cendey, Turkuvaiz Kitap İstanbul 2008, s. 11.

¹¹⁶ Grassi, a.g.e., s. 19.

¹¹⁷ A.g.e., s. 19.

¹¹⁸ Kinross, Lord, *Atatürk Bir Milletten Yeniden Doğuşu*, çev. Necdet Sander, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 2018, s. 18.

adıyla yayınlamıştır. Mango, Atatürk'ün doğum tarihini 1880/1881 yılı olarak vermiştir.¹¹⁹

Yabancıların yazarların kaleme aldığı Atatürk biyografilerinde incelenen son eser, aslen Kıbrıs Türk'ü olan Vamık D. Volkan ile ABD'li Norman Itzkowitz'in ortak oldukları, *Immortal Atatürk A Psychobiography*'dir. Kitap, Türkiye'de Bağlam Yayınları tarafından 1998'de, *Ölümsüz Atatürk* başlığıyla basılmıştır. Volkan ve Itzkowitz'in Atatürk'ün doğum tarihi hakkındaki iddiaları diğer biyografilere nispetle teferruatlı tetkik ettiği görülmektedir. Ali Fuat Cebesoy, Enver Behnan Şapolyo ve Şevket Süreyya Aydemir'in kitaplarına atıflar yapılarak 1880/1881 hususunun izahına girişen kitaptaki detaylara, tekrara düşmemek için değinilmemiştir. Yazarlar, son tahlilde yaş günü olarak 1881 tarihini vermektedirler.¹²⁰ Atatürk'ün 19 Mayıs'ı kendisine doğum günü olarak seçmesindeki öyküyü ve gerekçeyi de şöyle ifade etmektedirler;

*“Kesin doğum tarihini Atatürk'ün kendisi de bilmiyordu. Türkiye Cumhuriyeti'nin cumhurbaşkanlığı makamına geçtikten sonra, kendisinden, yabancı bir ansiklopedide yayınlanacak bir biyografi için doğum tarihini tam olarak bildirmesi istendi. Atatürk, doğum günü olarak kendisine 19 Mayıs'ı seçti – yani, Türk bağımsızlık savaşını başlattığı Samsun'da karaya çıkmış olduğu gün.”*¹²¹

Fransız yazar Paul Gentizon, 1922 yılında Temps gazetesi adına Türkiye'ye gelip beş yıl Türkiye'de ikamet etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna ve inkılâplar döneminin ilk yıllarına tanıklık eden Gentizon, 1929 yılında “Mustapha Kemal ou l'Orient en Marche” adlı kitabını kaleme almıştır. Kitap, Fethi Ülkü tarafından Türkçeye tercüme edilerek, Bilgi Yyanevi'nden “Mustafa Kemal ve Uyanan Doğu” başlığıyla 1983 yılında Türkiye'de yayınlanmıştır. Kitap, doğrudan Milli Mücadele yıllarıyla başlamaktadır. Atatürk'ün biyografik bilgisi kitabın Türkçe tercümesinde doksaniki numaralı dipnotta verilmektedir. Yazar, Mustafa Kemal Atatürk'ün doğum yılını 1880 olarak belirtirken, aynı dipnotun son satırında parantez içerisinde çeviren notuyla ‘Mustafa Kemal’in doğum tarihi artık 1881 olarak kesinlik kazanmıştır’ cümlesi yazmaktadır.¹²² Atatürk hakkında Fransızca yayınlanmış ve Türkçe'ye tercüme edilmiş bir başka biyografi ise Jacques

¹¹⁹ Mango, Andrew, *Atatürk Modern Türkiye'nin Kurucusu*, çev. Füsün Doruker, Remzi Kitabevi, İstanbul 2007, s. 22.

¹²⁰ Vamık D Volkan & Norman Itzkowitz, *Ölümsüz Atatürk*, Bağlam Yayıncılık, Ankara 2013, s. 30.

¹²¹ Volkan & Itzkowitz, a.g.e., s. 31.

¹²² Paul Gentizon, *Mustafa Kemal ve Uyanan Doğu*, çev. Fethi Ülkü, Bilgi Yayınevi, Ankara 1994, s. 264.

Benoist Méchin tarafından kaleme alınan 'Mustapha Kemal ou la Mort d'un Empire'dir. 1901 yılında Paris'te doğan Méchin, 1942'de Vichy Fransa'sının Ankara Büyükelçisi olarak atanmış, bu görevde kısa süre kaldıktan sonra Başbakanlık müsteşarlığına getirilmiştir.¹²³ Kitap 1954 yılında Paris'te Editions Albin Michel'den yayınlanmıştır. Zeki Çelikkol tarafından Türkçeye tercüme edilen kitap, 1997 yılında Bilgi Yayınevi tarafından 'Mustafa Kemal Bir İmparatorluğun Ölümü' başlığıyla basılmıştır. Yazar, Atatürk'ün doğum tarihini 1881 Mart ayı olarak vermektedir.¹²⁴ Bu ifadenin yanında dört numaralı bir dipnot atılmış, dipnotta çeviren Zeki Çelikkol, 'doğum tarihindeki ay kesin olarak bilinmemektedir' notunu düşmüştür.

SONUÇ

Milli Mücadele'nin önderi, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, doğumundan vefatına kadar geçen takriben 57 yıllık ömrüne birçok zafer, inkılap ve başarı sığdırmıştır. Onun hakkında sayısız biyografi, makale, ansiklopedi maddesi, roman, anlatı kaleme alınmış, tiyatro piyesleri ile sinema ve belgesel filmleri çekilmiştir. Kalıplaşan anlatımların yıllar yılı bazı maddi hataların tekrarlanmasında etkili olduğu görülmektedir. Bilhassa ABD'li yazar Ray Brock'un da kitabı *Hayalet Süvari – Mustafa Kemal Atatürk*'de görüldüğü gibi yoksul bir aile tasvir edenler vardır. Yazarların arşiv çalışmaları ışığında görüyoruz ki Atatürk'ün ailesi varlıklı sayılmasa bile dönemin şartlarına göre ortalamanın biraz üstü bir gelire sahiptir. Atatürk hakkında kastî olmayan maddi hataların incelenip düzeltilmesi başlı başına bir çalışma konusunu teşkil edecektir.

Bu çalışmamızda Atatürk'ün baba ve anne üst soyu ile doğum tarihi hakkındaki anlatımlarla tespit edilen bulgular karşılaştırılmıştır. Derleme niteliğindeki çalışmada Atatürk'ün baba üst soyu ile amcasının günümüze erişen alt soyu sıralanmıştır. Burada dikkati çeken husus, Ali Rıza Efendi'nin doğum tarihinde artık bir ihtilaf kalmamakla beraber son yayınlarda dahi ölüm tarihi üzerinde yazarların farklı nakilleri devam etmektedir. Ali Rıza Efendi'nin ölüm tarihi hakkındaki çelişmelerin temel sebebi dönemin devlet kayıtlarının sağlıklı bir şekilde muhafaza edilememesi, bürokratik yazışmalarda meydana gelebilecek hataların şüphesine son verecek sağlam verilerin bulunmayışı – ölüm raporu vs – ve sözlü tarih çalışmalarının getirdiği sakıncalardır. Örnek vermek gerekirse, Zübeyde Hanım'ın Enver Behnan

¹²³ Jacques, Benoist-Méchin, *Mustafa Kemal Bir İmparatorluğun Ölümü*, çev. Zeki Çelikkol, Bilgi Yayınevi, Ankara 1999, s. 343.

¹²⁴ Benoist-Méchin, a.g.e, s. 67.

Şapolyo ile yaptığı görüşmede dul kaldığı yaşı 27 vermiş, metin içerisinde bu yaş ile ilgili analizde bulunulmuştur. Aynı görüşmede kendisine dul aylığı olarak 2 mecdiye (40 kuruş) bağlandığını da aktarmıştır. Ancak dul ve yetim aylığı için başvurduğu dilekçenin karara bağlandığı dosyada kendisine 30 kuruş aylık verildiği bilgisi vardır. Yıllar içerisinde yaşlılık, hastalık, üzüntü, stres vs. gibi etkenlerle yıpranan insan belleği, geride bıraktığı hadiseleri hatırlarken eksik ya da yanlış bilgilerle anımsayabilir. Bu sebeple sözlü tarih çalışmasının yanında belge ile teyit edilmesi şüphesiz önemlidir.

Yine Zübeyde Hanım'ın Şapolyo'yla görüşmesinde, oğlu Atatürk'ün doğum tarihi için telaffuz ettiği 23 Kanunievvel tarihi önemlidir. Atatürk'ün kız kardeşi Makbule Hanım her ne kadar aile büyüklerinden ağabeyinin doğum tarihi hakkında 'bir ilkbahar zamanıydı' tabirini duymuş olsa da bu noktada annenin beyanı, küçük kardeşin beyanından önce gelmelidir. Anne beyanını esas alırsak, Aydemir ve Güler 4 Ocak 1881 Salı gününü tespit etmektedir. Bu tarihin karşısında Mehmet Ali Öz, dul ve yetim aylığı belgesindeki cetvelde 1893 yılı itibariyle Atatürk'ün 16 yaşında olduğu ifadesini esas alarak 1877 tarihini iddia etmektedir. Bu çalışmanın yazarları da bu görüşü benimsememektedir. Nitekim yetişkinlik ve orta yaşlılık dönemlerinde insanların dört yıllık zaman aralıklarında ciddi bir fiziksel değişim görülmeyebilir. Ancak söz konusu zaman dilimi bir insanın ergenlik dönemidir. Fiziksel değişimlerin en hızlı ve keskin bir şekilde gerçekleştiği bu evrede ortaokul çağındaki çocuğunun dört yaş büyük olması, sadece bu belgeyle sınırlı kalmaz, Atatürk'ün en yakın çocukluk ve okul arkadaşlarının hatıralarında da yer alırdı. Zira söz konusu evrede bir çocuğunun 12 yaşında olması gerekirken 16 yaşında olduğunu iddia etmek, üstelik bütün okul kayıtları 1881'i işaret ederken bu iddiayı ortaya sürmek güçlü argümanlara muhtaçtır. Bu argümanlar değindiğimiz gibi örneğin yaş küçülten bir mahkeme kaydı veya dönemi yaşayanların kaleme aldığı hatıratlar olabilir. Atatürk'ün 19 Mayıs'ı kendisine doğum günü seçmesi, tarihi bir şahsiyet olarak kendi öyküsünün başlangıç noktasını, Mili Mücadeleyi başlattığı 19 Mayıs 1919'la birleştirme arzusundan ileri gelmektedir. Bu tarih onun aziz hatırasının Milli Mücadele'nin başlangıcıyla örtüşmesi adına seçilmiştir.

Son olarak farklı dillerde hakkında sayısız biyografi yayınlanmıştır. Bu biyografilerin bazıları Türkçeye tercüme edilmiş, bazıları orijinal dilden İngilizceye çevrilmiştir. Elbette bütün biyografileri incelemek başlı başına bir çalışmanın muhtevasıdır. Yine de erişilebilen önemli ve Türkiye'de de bilinen biyografilerden Atatürk'ün doğum tarihi üzerine yazılan bilgiler derlenerek, yazarlar arasındaki bilgi farklılıkları tahlil edilmiştir. Mustafa Kemal Atatürk hakkında bundan sonra da birçok yerli ve yabancı biyografi yazılacaktır.

Şüphesiz bu biyografilerde maddi hatalar da olacaktır. Temennimiz, son yayınlanan arşiv belgeleri ile biyografilerin artık üzerinin çizilip tekrarlanmaması gereken hataları yinelememesidir.

KAYNAKÇA

Telif ve Tetkik Eserler

- Akçiçek, Eren, *Atatürk'ün Sağlığı, Hastalıkları ve Ölümü*, İzmir Güven Kitabevi, İzmir 2005.
- Armstrong, H.C., *Bozkurt Kemal Atatürk'ün Yaşamı*, çev. Gül Çağalı Güven, Arba Yayınları, İstanbul 2000.
- Atay, Falih Rıfkı, *Çankaya*, Bateş Yayınları, İstanbul 1980.
- Aydemir, Şevket Süreyya, *Tek Adam*, c.I, Remzi Kitabevi, İstanbul 2002
- Balcıoğlu, Mustafa, “Doğumundan Çıkışına Kadar Mustafa Kemal”, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Hayatı*, yay.haz. Hüseyin Tosun, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2012.
- Bayur, Yusuf Hikmet, *Atatürk Hayatı ve Eseri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1990.
- Belli, Şemsi, *Makbule Atadan Anlatıyor: Ağabeyim Mustafa Kemal*, Selis Kitaplar Yayınevi, İstanbul 2005.
- Benoist-Méchin, Jacques, *Mustafa Kemal Bir İmparatorluğun Ölümü*, çev. Zeki Çelikkol, Bilgi Yayınevi, Ankara 1999.
- Borak, Sadi, “Atatürk'ün Biyografisinde Yapılan Yanlışlıklar”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Kasım 1984, c. 1, S. 1, ss. 277-285.
- Borak, Sadi, *Atatürk'ün Amstrong'a Cevabı*, Kırmızı Beyaz Yayınları, İstanbul 2004.
- Cebesoy, Ali Fuat, *Sınıf Arkadaşım Atatürk*, İnkılap Kitabevi, 1998.
- Çalışlar, İpek, *Mustafa Kemal Atatürk Mücadelesi ve Özel Hayatı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2018.
- Davran, Melda ve Tüzüner Özcan, Perihan, “Atatürk'ün Yaşayan Akrabaları”, *Yeni Aktüel Dergisi*, 2005, S.7, ss. 20-25.
- Di San Martino, F. Perrona, *Ön Asya Diktatörü Mustafa Kemal ve Zaferleri*, yay.haz. Enver Sedat Akaltın, Kamer Yayınları, İstanbul 1998.

- Dimitriadis, Vasilis, *Bir Evin Hikayesi Selânik'teki Mustafa Kemal Atatürk'ün Evi ve Ailesi Hakkında Türkçe ve Yunanca Belgeler*, çev. Gülsün Aksoy -Aivali, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2016.
- Egeli Münir Hayri, *Bilinmeyen Yönleriyle Atatürk*, Berikan Yayınları, Ankara 2001.
- Froembgen, Hanss, *Kemal Ataturk Biography*, Translated from the German by Kenneth Kirkness, Jarrolds Publishers, London 1937,
- Gentizon, Paul, *Mustafa Kemal ve Uyanan Doğu*, çev. Fethi Ülkü, Bilgi Yayınevi, Ankara 1994.
- Göksel, Burhan, *Atatürk'ün Soy Kütüğü Üzerine Bir Çalışma*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987.
- Grassi, Fabio L., *Atatürk*, çev. Eren Yücesan Cendey, Turkuvaz Kitap İstanbul 2008.
- Güler, Ali, *Atatürk'ün Saklanan Seceresi*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2013.
- Güler, Ali, *Benim Ailem (Atatürk'ün Saklanan Ailesi)*, Halk Kitabevi, Ankara 2015.
- Güler, Ali, *Sarı Mustafa'm (Atatürk'ün Az Bilinen Yönleri)*, Truva Yayınları, İstanbul 2010.
- İnan, Afet, "M. Kemal Atatürk'ün Doğumunun 100. Yıldönümü (19 Mayıs 1981) Türk Tarih Kurumu'nun Kuruluşunun 50. Yıl Dönümü (15 Nisan 1981)", *Belleten*, c. XLIV, Ekim 1980, S: 176, s..629-641.
- İnan, Afet, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1984.
- Kinroos, Lord, *Atatürk Bir Milleti Yeniden Doğuşu*, çev. Necdet Sander, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 2018.
- Kocatürk, Utkan, *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2007.
- Kreiser, Klaus, *Atatürk Bir Biyografi*, çev. Dilek Zaptçioğlu, İletişim Yayınları, İstanbul 2010.
- Mango, Andrew, *Atatürk Modern Türkiye'nin Kurucusu*, çev. Füsün Doruker, Remzi Kitabevi, İstanbul 2007.
- Melzig, Herbert, *Kemal Atatürk Osmanlı'nın Çöküşü, Türkiye'nin Dirilişi*, çev. Ahmet Arpad, Alfa Yayınları, İstanbul 2011.
- Mütercimler, Erol, *Fikrimizin Rehberi Gazi Mustafa Kemal*, Alfa Yayınları, İstanbul 2008.

- Ortaylı, İlber, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk*, Kronik Yayınları, İstanbul 2018.
- Öz, Mehmet Ali, *Atatürk'ün Ailesi Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Atatürk'ün Soy Kütüğü*, Asi Kitap Yayınları, İstanbul 2017.
- Paruşev, Paraşkev, *Demokrat Diktatör Atatürk*, çev. Naime Yılmaer, Kentkitap Yayınları, Ankara 2007.
- Said, Emin Muhammed ve Sabit, Kerim Halil, *Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Hayatı*, çev. Zekeriya Kurşun, Doğan Kitap, İstanbul 2010.
- Sönmez, Cemil, *Atatürk'ün Annesi Zübeyde Hanım*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2007.
- Sperco, Willy, *Mustafa Kemal Atatürk 1881 – 1938*, çev. Zeki Çelikkol, Bilgi Yayınevi, Ankara 2001.
- Şapolyo, Enver Behnan, *Kemal Atatürk ve Milli Mücadele Tarihi*, Rafet Zaimler Yayınevi, İstanbul 1958.
- Turan, Şerafettin, *Mustafa Kemal Atatürk Kendine Özgü Bir Yaşam ve Kişilik*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2008.
- Villalta, Jorge Blanco, *Atatürk*, (Translated from Spanish by William Campbell), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014.
- Volkan, Vamık D. ve Itzkowitz, Norman, *Ölümsüz Atatürk*, Bağlam Yayıncılık, Ankara 2013.
- Yavuz, Ünsal, *Atatürk İmparatorluktan Milli Devlete*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999.

İnternet

- [https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/Makbule_Atadan_\(1885-1956\)](https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/Makbule_Atadan_(1885-1956)) (Son Erişim: 21.01.2022)
- <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41633746> (Son Erişim: 21.01.2021)
- <https://www.haberturk.com/yasam/haber/184960-ataturkun-bilinmeyen-cok-yakin-akrabalari> (Son Erişim: 21.01.2021)
- <https://www.hurriyet.com.tr/mustafa-kemal-in-mektuplarinda-sozunu-ettigi-mechul-akrabalar-340456> (Son erişim: 21.01.2021)
- <http://www.selinsogutlugil.com/pdf/sozcu-roportaji.pdf> (Son Erişim: 21.01.2021)
- <https://www.xing.com/communities/posts/ataturkuen-dayisi-ve-yasayan-akrabalari-1005084312> (Son Erişim: 21.01.2021)